

การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ “คนตื่นธรรม” ตามแนวคิด
การเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกของเปาโล แฟร์ และ
เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของอลัน โรเจอร์ส
An Analysis of “Kontuenthum” Phenomenon Based on
the Concepts of Paulo Freire’s Conscientization
Enhancement and Alan Rogers’s Route to Change

ไพบูลย์ โพธิ์หวังประสิทธิ์¹

Phaiboon Phowungprasit

Received: January 25, 2025/ Revised: April 11, 2025/ Accepted: May 27, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์คนตื่นธรรมตามแนวคิดการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกและเส้นทางการเปลี่ยนแปลง และ (2) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบจากปรากฏการณ์คนตื่นธรรมต่อคนไทยที่หันมาสนใจคำสอนนี้ ผลการศึกษาพบว่า ปรากฏการณ์คนตื่นธรรมสามารถเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกให้เกิดขึ้นกับคนไทยที่หันมาสนใจคำสอนดังกล่าวได้ โดยพบว่ามีเส้นทางการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์เกิดขึ้น 6 ขั้นตอน เมื่อพิจารณาที่ผลกระทบต่อคนไทยก็พบว่า มีคนไทยส่วนหนึ่งให้การต้อนรับคนตื่นธรรมเป็นอย่างดี ซึ่งเห็นได้จากยอดเข้าชมคลิปวิดีโอคนบนแอปพลิเคชัน อาทิ TikTok แม้ว่า การสอนของเขาจะมีลักษณะที่ดูตื้น รุนแรง โผงผาง และไม่เกรงใจใครก็ตาม แต่ก็พยายามมุ่งไปสู่ความจริงด้วยการใช้ภาษาอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งผลจากการฟังคำสอน ทำให้ผู้สนใจเกิดความสบายใจและเกิดมโนธรรมสำนึกตามประเด็นต่างๆ ที่ถูกนำมาใช้สอนได้ จนเกิดเป็นแนวโน้มอันเป็นการจุดประเด็นการทำลายความเชื่อมลายายในสังคมไทยออกไปในวงกว้างขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตาม แนวทางการนำเสนอของคนตื่นธรรมก็ยังคงมีข้อจำกัดอยู่ที่

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง วิทยาเขตชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ (Assistant Professor, King Mongkut’s Institute of Technology Ladkrabang, Prince of Chumphon Campus), E-mail: phaiboon.ph@kmitl.ac.th

กลุ่มเป้าหมาย โดยส่วนใหญ่ได้รับเพียงการกระตุ้นความตระหนักรู้ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์จากการรับชมคลิปวิดีโอที่ตลกขบขันเท่านั้น แต่คนส่วนใหญ่กลุ่มนี้ ก็ยังไม่ได้รับการศึกษาหรือการฝึกอบรม (ต่อมา) เพื่อการพัฒนาทักษะ ความรู้ หรือความเข้าใจตามประเด็นต่างๆ เพื่อนำมาใช้แก้ไขปัญหาตามสภาวการณ์ต่างๆ ในชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง

คำสำคัญ: คนตื่นธรรม มโนธรรมสำนึก เส้นทางการเปลี่ยนแปลง ความเชื่อมหาย

Abstract

The objectives of this study were two-fold: (1) to analyze the *Kontuenthum* (The Awakened Ones) phenomenon in relation to fostering conscientization and providing a route to change, and (2) to assess the impact of this phenomenon on the Thai people. The findings revealed that the *Kontuenthum* phenomenon effectively facilitates conscientization among Thai individuals through a six-step desirable change process. Regarding its impact on Thai society, the phenomenon has been well-received, as evidenced by the popularity of video clips on social media platforms, such as TikTok. Despite the teaching style being bold, intense, blunt, and unapologetic, the messages focus on truth and are delivered in simple, accessible language. Furthermore, the teachings have provided comfort to listeners and encouraged the development of consciousness about various issues, sparking a societal trend aimed at challenging and eradicating superstitious beliefs on a broader scale. However, the *Kontuenthum* approach has its limitations. Most of the target audience experiences only an initial awakening or awareness from watching short video clips. They have not yet received adequate education or training to develop the skills, knowledge, or understanding required to address real-life challenges aligned with their specific needs.

Keywords: Kontuenthum, Conscientization, Route to Change, Superstitious Beliefs

บทนำ

สังคมใดๆ จะเปลี่ยนไปก็ต่อเมื่อความรู้ของคนในสังคมนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือเป็นความรู้ที่คนใช้ในการทำความเข้าใจโลกทางสังคมที่เขาอาศัยอยู่นั่นเอง (Naksing, 2022) สังคมไทยในปัจจุบันก็กำลังเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากผลของกระแสโลกาภิวัตน์และความเจริญก้าวหน้าของระบบการติดต่อสื่อสารโดยเฉพาะทางสังคมออนไลน์ จนทำให้เกิดเป็นปรากฏการณ์ที่ท้าทายที่ผ่านมาในช่วง 2 – 3 ปีนี้ ซึ่งสื่อมวลชนได้นำเสนอข่าวสารของบุคคลต่างๆ ที่อวดอุตริมนุชยธรรม หรือสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับหลักการของเหตุผล ดังเห็นได้จากหลักฐานเชิงประจักษ์จากเทปรายการโหนกระแส (Hone-Krasae, 2024a) และได้มีคนไทยส่วนหนึ่งหันมาให้การสนับสนุนตามแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมโดยการโพสต์ข้อความหรือการแสดงออกว่าตนไม่เห็นด้วยกับความเชื่อมหายดังกล่าว อาทิ กรณีกิจกรรมการเข้าทรงและร่างทรงต่างๆ กรณีเชื้อมจิต กรณีหลอกลวงทางหมอดูและหมอดูดวงจัญญ์ กรณีการทำพิธีกรรมทำเสน่ห์หรือไสยศาสตร์ต่างๆ เป็นต้น จนถึงช่วงประมาณกลางปี พ.ศ.2567 ที่ได้เกิดปรากฏการณ์คนตื่นธรรมขึ้นมา คัดค้านและต่อต้านความเชื่อมหายหรือวิชาทั้งหลายที่มีอยู่ในสังคมไทย และคนไทยก็ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี (Komchadluek Online, 2024) ดังหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ปรากฏอยู่ในเทปรายการโหนกระแสเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2567 ตอนที่ 1774 บนแอปพลิเคชัน YouTube (หรืออาจเรียกว่าแพลตฟอร์ม ซึ่งในการวิจัยนี้จะใช้คำว่าแอปพลิเคชัน) ซึ่งคนตื่นธรรมได้แสดงวิวาทะโต้แย้งหมอดูสองท่านเกี่ยวกับเรื่องการดูดวง และเป็นที่น่าสังเกตได้ว่าช่องทางการแสดงความคิดเห็นทั้งหมดล้วนสนับสนุนฝ่ายคนตื่นธรรม (Hone-Krasae, 2024b)

คนตื่นธรรม (หรืออาจจารย์เปียร์) เคยทำงานประจำและเป็นเจ้าของธุรกิจ แต่ประสบกับปัญหาชีวิตเรื่องราวรับไม่เพียงพอกับรายจ่าย จนทำให้เกิดความทุกข์และหลงผิดไปพึ่งพาความเชื่อทางไสยศาสตร์ ด้วยเข้าใจไปว่าจะเป็หนทางช่วยให้พ้นทุกข์ได้ แต่ต่อมาเมื่อได้ค้นพบด้วยตนเองและหันมาปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทำให้ตนเองตื่นธรรมและประสงค์จะเผยแผ่ให้กับผู้อื่นได้รับรู้และปฏิบัติบ้าง (Khaosod Online, 2024; Komchadluek Online, 2024; Naewna Online, 2024)

Komchadluek Online (2024) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า สาเหตุที่คนต้นธรรมได้รับการต้อนรับและการยอมรับอย่างสูงในฐานะผู้มีอิทธิพลนำ (Influencer) ในโลกออนไลน์ในสังคมไทย ก็เพราะเขาใช้การตอบโต้ที่ตรงไปตรงมาและเน้นย้ำให้คนไม่หลงเชื่อในมายาคติดังข้อความที่ว่า “ตอนนั้น อ.เปียร์ มีฐานผู้ชมอยู่จำนวนหนึ่ง แต่ยังไม่ถึงขั้นแมส (ได้รับความนิยมอย่างมาก-ขยายความโดยผู้วิจัย) จนกระทั่งช่วงกลางปี 2567 ขณะที่ อ.เปียร์ กำลังไลฟ์อยู่ดีๆ ก็มีคนถามว่า “มีเสาไฟหน้าบ้านจะเป็นอะไรมั๊ยคะ” อ.เปียร์ตอบกลับไปว่า “เป็น...มึงก็มีไฟฟ้าใช้ไง มันจะเป็นท่าอะไรละ มีเสาไฟหน้าบ้าน” คนชอบคลิบนั่นมาก เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทำให้ผู้ติดตามพุ่งกระฉูด และทำให้คนเริ่มมาดูคลิปก่อนต้นธรรมเพิ่มขึ้น ทำให้ อ.เปียร์ ได้เผยแพร่ธรรมะของพระพุทธเจ้าแก่ผู้คนมากขึ้นกว่าเดิม จนทำให้คนจำนวนมากเลิกสายมู (การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทางไสยศาสตร์-ขยายความโดยผู้วิจัย) ไปเป็นแถบๆ”

ปรากฏการณ์การอวดอุตริมนุชธรรมของคนที่สถาปนาตนเองเป็นผู้วิเศษ ทำให้คนในสังคมไทยปัจจุบันส่วนหนึ่งหันมาให้ความสนใจและพยายามค้นหาคำตอบของตนเองเกี่ยวกับความเชื่อที่อยู่เหนือหลักการเหตุผลเหล่านี้ และบนเส้นทางเดียวกันนี้เอง ที่คนต้นธรรมได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) เพื่อกระตุ้นความตระหนักและการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกในเรื่องดังกล่าวนี้ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ คือความสามารถในการดำเนินชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนาของชาวไทยพุทธได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

การวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ว่า (1) เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์คนต้นธรรมตามแนวคิดการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกและเส้นทางของการเปลี่ยนแปลง และ (2) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบจากปรากฏการณ์คนต้นธรรมต่อคนไทยที่หันมาสนใจศาสนาอื่น อื่นๆ สำหรับในบทความนี้ ผู้วิจัยจะใช้ทั้งคำว่า “คนต้นธรรม” (สะกดด้วย ศ คน) และ “คนต้นธรรม” (สะกดด้วย ค ควาย) ตามบริบทที่หน่วยในการศึกษาหรือแหล่งสารสนเทศที่ได้จากการค้นคว้าได้ระบุไว้เช่นนั้น

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยนี้ได้เลือกใช้แนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง โดยการนำมาบูรณาการเข้าด้วยกัน คือ แนวคิดเรื่องการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกของ Freire (1970) และแนวคิดเรื่องเส้นทางของการเปลี่ยนแปลงของ Rogers (1994) โดยมีเหตุผลหลักในการคัดเลือกคือเพื่อใช้เป็นเลนส์

ในการพิจารณาปรากฏการณ์ตามกรณีศึกษา¹ ซึ่งมีมุมมองหลักที่ต้องการฉายภาพให้ปรากฏ 2 ประการ (ตามลำดับแนวคิดข้างต้นนี้) คือ การคิดอย่างมีมโนธรรมสำนึกเพื่อปลดปล่อยตนเองออกจากพันธนาการของความเชื่อมงาย และขั้นตอนของการไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ ดังมีรายละเอียดโดยสรุปต่อไปนี้ คือ

Freire (1970) ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึก ซึ่งกลุ่มเป้าหมายสามารถพัฒนาขึ้นได้ด้วยตนเอง โดยความช่วยเหลือจากผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ไว้ในหนังสือที่มีชื่อว่า “การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่” (Pedagogy of the Oppressed) โดยใช้วิธีการสอนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เกิดการเรียนรู้ ทั้งทางด้านความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติที่ถูกต้อง หรือที่เรียกว่าการเกิดมโนธรรมสำนึกขึ้น อันสามารถแสดงออกได้ด้วยพฤติกรรมการวิพากษ์วิจารณ์นั่นเอง ดังนั้น วิธีการสอนเช่นนี้ จึงปราศจากการชี้นำ แต่จะใช้วิธีการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์และการวิพากษ์วิจารณ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการพัฒนาธรรมสำนึกขึ้น อันเป็นความรู้ถึงสิ่งที่ป็นสัจการ (Truth) สิ่งที่เป็นภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ และสิ่งที่ป็นโลกของมนุษย์ มันจึงเป็นวิธีการที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายหลุดพ้นออกจากตนเองออกไปสู่สิ่งภายนอกและสู่สภาพแวดล้อม ด้วยการคิดถึงสิ่งที่ป็นสภาวะการณ์หรือปัญหาที่มนุษย์ต้องเผชิญอยู่ และผลจากการมีสำนึกเช่นนี้ ก็จะทำให้สามารถแสดงออกทางด้านการกระทำหรือเกิดความตั้งใจที่จะกระทำการในลักษณะที่มีมโนธรรมสำนึกเช่นนั้นด้วย

สำหรับวิธีการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึก สามารถสรุปได้เป็นขั้นตอนใหญ่ๆ 3 ขั้นตอน (Sunanchai cited in Phowungprasit, 2005, p. 49-50) ได้แก่

(1) การเข้ารหัส (Codification) เป็นการนำเสนอสภาวะการณ์ที่ป็นความขัดแย้ง (Contradiction) ซึ่งได้มาจากการสำรวจพื้นที่และมีความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งวิธีการนำเสนออาจจะทำด้วยคำพูด รูปสเกตซ์ รูปถ่าย เทปอัดเสียง ภาพฉาย หรือวัสดุสำหรับการอ่าน แต่สิ่งที่สำคัญก็คือ การอธิบายสภาวะการณ์ดังกล่าว จะต้องไม่จูงใจให้คนเอนเอียงหรือคล้อยตาม ซึ่งเป็นวิธีการของผู้กดขี่ (The Oppress) ในระบบการศึกษาแบบปกติทั่วไป

(2) การถอดรหัส (Decoding) เป็นการถอดความหมายจากสภาวะการณ์ออกมาด้วยการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้สอนและกลุ่มเป้าหมาย (หรือระหว่างกลุ่มเป้าหมายด้วยกันเอง) เพื่อทำให้มองเห็นถึงความหมายในประเด็นต่างๆ ทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ หรือการเมือง ก็ตาม

(3) การวิพากษ์วิจารณ์ (Criticism) ในขั้นตอนนี้กลุ่มเป้าหมายจะต้องมีการคิดวิเคราะห์ การใช้เหตุผล การวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อเป็นการทำลายวัฒนธรรมเสียงเงียบ (Culture of Silence) หรือการนิ่งเงียบโดยปราศจากความคิดเห็นใดๆ และยอมรับการกระทำต่างๆ โดยดูขงในลักษณะของผู้ถูกกดขี่ (The Oppressed) แต่ในทางตรงกันข้ามการวิพากษ์วิจารณ์นี้ กลุ่มเป้าหมายซึ่งแต่เดิมเคยเป็นเพียงแค่ผู้ฟัง ก็จะเริ่มตระหนักรู้และมองเห็นปัญหาในสังคมที่เขาอาศัยอยู่ และในขั้นตอนนี้เอง ที่จะทำให้กลุ่มเป้าหมายมีการคิดอย่างใคร่ครวญรอบคอบ คิดอย่างมีเหตุผล และสามารถวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ในสังคมได้อย่างลึกซึ้ง อันเป็นจิตสำนึกในระดับที่สูงที่สุด ซึ่งถูกเรียกว่าจิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Consciousness) ที่จะสามารถปฏิบัติและทำลายวัฒนธรรมเสียงเงียบลงไปได้

กล่าวโดยสรุป วิธีการสอนแบบนี้มุ่งไปที่ผลลัพธ์คือการทำลายวัฒนธรรมเสียงเงียบหรือการยอมจำนน ด้วยการทำให้กลุ่มเป้าหมายได้เกิดมโนธรรมสำนึกขึ้น อันหมายถึงการกระตุ้นให้บุคคลได้เข้าใจในตนเองในทางที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและสังคมของตนอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ Phowungprasit (2005, p. 153) ได้ให้คำนิยามโดยสรุปเอาไว้ว่าหมายถึง “*รู้ถูก รู้ผิด และเลือกปฏิบัติในทางที่ถูกได้*” นั่นเอง

ควรกล่าวเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า แนวคิดเรื่องการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกของ Paulo Freire มีความแตกต่างไปจากแนวคิดเรื่องการตื่นรู้ในทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ แม้ว่าทั้งสองแนวคิดนี้จะให้ความสำคัญกับ “การตื่นรู้” เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (ที่พึงประสงค์) ที่เหมือนกัน แต่กลับมีเป้าหมาย (End) และวิธีการ (Mean) เพื่อไปสู่เป้าหมายนั้นที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน นั่นก็คือ ตามแนวคิดแรก ได้ให้ความสำคัญกับการตื่นรู้ในบริบททางสังคมและการเมือง เพื่อนำไปสู่การปลดปล่อยตนเองจากการกดขี่และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ด้วยวิธีการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึก (Samukkethum, 2023, p. 126-127) ในขณะที่แนวคิดหลัง ให้ความสำคัญกับการตื่นรู้ในระดับของจิตวิญญาณ เพื่อให้มีความเข้าใจธรรมชาติของตนเองและของโลก (คือจากจิตที่ไม่ตื่นรู้ ไปสู่จิตที่ตื่นรู้เป็นประภัสสร) จนนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิด ดังเช่นที่ Tejadhammo (2017, p. 4) ได้ขยายความไว้อย่างชัดเจนว่า มีนัยสำคัญ 2 ประการคือ สภาวะตื่น อันหมายถึงการมีสติสัมปชัญญะ และสภาวะรู้ อันหมายถึงการมีปัญญา ดังนั้น สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ จึงกล่าวได้ว่า การตื่นรู้ (หรือมีมโนธรรมสำนึก) ตามปรากฏการณ์คนตื่นธรรม คือการที่คนไทยกลุ่มหนึ่งหันมาสนใจคำสอนของคนตื่นธรรม

จนสามารถปลดปล่อยตนเองจากการครอบงำของความเชื่อมกมายในสังคมไทยได้ หรืออาจกล่าวอย่างชัดเจนลงไปได้ว่า การตื่นรู้ (ตามแนวคิดการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึก) ตามปรากฏการณ์คนตื่นธรรม ถือเป็นวิธีการหนึ่ง (Mean) เพื่อปลดปล่อยคนไทยที่หันมาสนใจคำสอนนี้ (ในส่วนที่ยังติดอยู่กับความเชื่อมกมาย) ให้สามารถหลุดพ้นจากมายาคติดังกล่าว เพื่อก้าวไปสู่เป้าหมาย (End) คือการตื่นรู้ ด้วยวิธีการปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนา (ซึ่งคนตื่นธรรมได้อ้างว่าตนเองก็ได้ยึดมั่นตามแนวทางเช่นนี้แล้ว) ต่อไปนั่นก็คือ สาธุศษย์ของคนตื่นธรรม มีการตื่นรู้ตามแนวคิดของการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกแต่กำลังอยู่บนกระบวนการพัฒนาเพื่อให้ตนเองได้ตื่นรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาต่อไป

Rogers (1994, p. 118-130) ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องเส้นทางของการเปลี่ยนแปลงในบริบทด้านการเรียนรู้และการพัฒนา โดยกล่าวไว้ว่า กระบวนการของการพัฒนานี้คือการช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายให้ลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาขึ้น อันประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ (Existing State) (2) การสร้างความตระหนักรู้ (Awareness) ถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง (3) โดยผ่านทางกระบวนการให้การศึกษาหรือการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะ ความรู้ หรือความเข้าใจ (Training of Knowledge/ Skills, etc.) (4) ซึ่งสิ่งต่างๆ ข้างต้นนี้ มีความจำเป็นที่จะใช้สำหรับการลงมือปฏิบัติ (Action) และ (5) เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ (Desired Change) โดยเส้นทางของการเปลี่ยนแปลงข้างต้นนี้ สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ (1) เส้นทางของระบบราชการ (The Bureaucratic Route) (2) เส้นทางของผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านการพัฒนา (The Technocratic Route) และเส้นทางแบบลงมือปฏิบัติโดยตรง (The Direct Action Route) ดังมีรายละเอียดตามตารางที่ 1

Table 1 ประเภทของเส้นทางการเปลี่ยนแปลงแบบชั่วคราว

ประเภท	เส้นทางการเปลี่ยนแปลงแบบชั่วคราว 5 ขั้นตอน				
	ขั้นตอนที่ 1	ขั้นตอนที่ 2	ขั้นตอนที่ 3	ขั้นตอนที่ 4	ขั้นตอนที่ 5
เส้นทางของระบบราชการ	สภาวะการณ์ที่เป็นอยู่	(ข้ามไป)	(ข้ามไป)	การลงมือปฏิบัติ	เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์
เส้นทางของผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะฯ	สภาวะการณ์ที่เป็นอยู่	(ข้ามไป)	การให้การศึกษาหรือการฝึกอบรม	การลงมือปฏิบัติ	เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์
เส้นทางแบบลงมือปฏิบัติโดยตรง	สภาวะการณ์ที่เป็นอยู่	การสร้างความรู้ตระหนักรู้	(ข้ามไป)	การลงมือปฏิบัติ	เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

หมายเหตุ: ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นจาก Rogers (1994, p. 119-122)

Table 2 ประเภทของเส้นทางการเปลี่ยนแปลงแบบสมบูรณ์

ประเภท	เส้นทางการเปลี่ยนแปลงแบบสมบูรณ์ 6 ขั้นตอน					
	ขั้นตอนที่ 1	ขั้นตอนที่ 2	ขั้นตอนที่ 3	ขั้นตอนที่ 4	ขั้นตอนที่ 5	ขั้นตอนที่ 6
ให้กลุ่มเป้าหมายได้ตัดสินใจเลือกก่อนการฝึกอบรม	สภาวะการณ์ที่เป็นอยู่	การกระตุ้นความตระหนักรู้ถึงปัญหาและโอกาสต่างๆ	การเปิดโอกาสให้ตัดสินใจเลือก	ให้การฝึกอบรม (ตามที่ได้ตัดสินใจเลือก)	การลงมือปฏิบัติ	การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์
ให้กลุ่มเป้าหมายได้รับการฝึกอบรมก่อนที่จะเลือกเอาไปปฏิบัติด้วยตนเอง	สภาวะการณ์ที่เป็นอยู่	การกระตุ้นความตระหนักรู้	ให้การฝึกอบรม (โดยทั่วไป)	ให้กลุ่มเป้าหมายเลือกเอาความรู้บางอย่าง (จากหลายอย่าง) ที่ได้รับจากการฝึกอบรมมาใช้แก้ไขปัญหา	การลงมือปฏิบัติ	การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ (หรือการเปลี่ยนแปลงแบบอื่น)

ประเภท	เส้นทางของการเปลี่ยนแปลงแบบสมบูรณ 6 ขั้นตอน					
	ขั้นตอนที่ 1	ขั้นตอนที่ 2	ขั้นตอนที่ 3	ขั้นตอนที่ 4	ขั้นตอนที่ 5	ขั้นตอนที่ 6
กระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบพลวัตร	สภาวะการณ์ที่เป็นอยู่	การกระตุ้นความตระหนักถึงปัญหา, โอกาส, และการแก้ไข ปัญหาที่เป็นไปได้	การฝึกอบรมและการตัดสินใจของกลุ่มเป้าหมาย กระทำไปพร้อมๆ กันแบบพลวัตร (คือ สามารถวนย้อนกลับไปกลับมาได้หลายครั้ง)		การลงมือปฏิบัติ	การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ (หรือการเปลี่ยนแปลงแบบอื่น)

หมายเหตุ: ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นจาก Rogers (1994, p. 122-128)

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ในเบื้องต้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ปรากฏการณ์คนต้นธรรม มีความสอดคล้องกับเส้นทางของการเปลี่ยนแปลงในประเภทที่ 3 คือ เส้นทางแบบลงมือปฏิบัติโดยตรง ซึ่งให้ความสำคัญกับการกระตุ้นความตระหนักถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับขั้นตอนการให้การศึกษาหรือการฝึกอบรม ในทางตรงกันข้ามเส้นทางนี้กลับมุ่งหน้าไปสู่การสนับสนุนให้ลงมือปฏิบัติโดยทันที โดยเส้นทางในประเภทนี้ Rogers (1994, p. 121-122) ได้ยกตัวอย่างไว้ว่า เป็นเส้นทางที่นักปฏิวัติ กลุ่มที่เน้นการลงมือปฏิบัติโดยตรง กลุ่มกดดันหรือการประท้วง (ที่ไม่ใช้ความรุนแรง) กลุ่มกิจกรรมการรณรงค์ของภาครัฐ กลุ่มสมาคมผู้เช่าหรือผู้อาศัย กลุ่มทางศาสนา และกลุ่มกดดันด้านสิ่งแวดล้อม มักจะนำมาใช้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ ทั้งนี้เพราะเส้นทางดังกล่าวจะสามารถแก้ไขสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ได้อย่างเร่งด่วน

นอกจากนั้น Rogers (1994, p. 122-128) ยังได้นำเสนอไว้ดีกว่า การพัฒนาอย่างถาวรจะต้องประกอบไปด้วยขั้นตอนสำคัญอย่างครบถ้วน อันได้แก่ (1) การกระตุ้นความตระหนัก (2) การพัฒนาความรู้ ทักษะ และความเข้าใจที่จำเป็น และ (3) มีการลงมือปฏิบัติในรูปแบบของโครงการปฏิบัติการทางสังคม (Program of Social Action) อย่างไรก็ดี เส้นทางของการเปลี่ยนแปลงในประเภทการลงมือปฏิบัติโดยตรง ตามที่คนต้นธรรมได้เลือกนำมาใช้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ ก็มีข้อจำกัดคือเป็นเพียงเส้นทางที่ให้ผลลัพธ์ได้แค่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์อย่างชั่วคราวเท่านั้น ยังไม่สามารถที่จะรักษาการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์นั้นๆ เอาไว้ได้อย่างถาวร ซึ่งในประเด็นนี้ ก็จะต้องอาศัยเส้นทางการเปลี่ยนแปลงแบบสมบูรณ (The Full Routes to Development) เท่านั้น โดยเส้นทางการเปลี่ยนแปลงแบบสมบูรณสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท

คือ (1) เส้นทางที่ให้กลุ่มเป้าหมายได้ตัดสินใจก่อนการฝึกอบรม (Early Decision-making in the Development route) (2) เส้นทางที่ให้กลุ่มเป้าหมายได้รับการฝึกอบรมก่อนที่จะเลือกเอาไปปฏิบัติด้วยตนเอง (Late Decision-making in the Development Route) และ (3) เส้นทางที่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบพลวัตร (Possible Interactions in a Dynamic Change Process) ดังมีรายละเอียดของขั้นตอนในแต่ละประเภทของเส้นทางดังกล่าวนี้ ที่แสดงไว้ในตารางที่ 2

นอกจากนั้น ควรกล่าวเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า จากการทบทวนวรรณกรรมในเบื้องต้น ได้ค้นพบว่า ความเชื่อ (งมงาย) ศักดิ์ศรัทธาและค่านิยม (ที่ไม่พึงประสงค์) ล้วนแล้วแต่เป็นสภาพการณ์ในเบื้องต้นของปัญหาสำคัญอื่นๆ อีกทั้งยังมีอิทธิพลหรือเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกให้กับกลุ่มเป้าหมาย อาทิ ในงานวิจัยของ Phowungprasit (2005, p. 336) ที่ยืนยันว่า ปัจจัยหนึ่งแห่งความสำเร็จของกิจกรรมการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกคือ กลุ่มเป้าหมายต้องมีความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมดังกล่าวนี้ ก่อน ในขณะที่ Sookjaroen (2008, p. 220) ก็ให้การยอมรับเช่นเดียวกันว่า ความเชื่อที่งมงายของคนในชุมชน อาทิ คนในท้องถิ่นส่วนหนึ่งที่ยังมองว่าการซ่อมหมักรักษาพืชไร่ คือการสาปแช่งให้เกิดสิ่งเลวร้ายกับพื้นที่ของตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคสำคัญของการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึก ส่วนงานของ Thuraworn (2009, p. 194-195) ก็ยืนยันอย่างหนักแน่นว่า พื้นฐานความเชื่อในทางศาสนา เป็นทั้งปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคที่สำคัญต่อการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึก รวมทั้งงานของ Phowungprasit & Chongchit (2023, p. 557-558) ที่พบว่า ในชนบทแห่งหนึ่งของประเทศไทย ยังคงพบกลุ่มคนที่มีความเชื่องมงายเกี่ยวกับการชูดาวตัวเลขกับต้นไม้เพื่อนำมาเสี่ยงดวงกับสลากกินแบ่งรัฐบาล และคนกลุ่มนี้ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกอย่างเร่งด่วน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ปรากฏการณ์คนตื่นธรรม มีเส้นทางเริ่มต้นจากประเด็นคำถามของผู้สนใจผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์สามช่องทางหลัก ได้แก่ TikTok, YouTube, และ Facebook โดยเฉพาะช่องทางการไลฟ์สด ซึ่งผู้ฟังสามารถส่งประเด็นคำถามและคนตื่นธรรมสามารถเลือกตอบคำถามแบบทันทีได้ผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ตด้วยแอปพลิเคชันดังกล่าวข้างต้นนี้พร้อมๆ กัน ดังนั้นสารในท่อนี้ ก็คือคำตอบหรือคำสอนของคนตื่นธรรม เพื่อถ่ายทอดไปยังผู้สนใจรับฟังทั้งในแบบไลฟ์สดและแบบเปิดเข้าไปดูย้อนหลัง จากนั้นเมื่อผู้สนใจได้รับฟัง

สารดังกล่าวก็จะเกิดการคิดพิจารณาและตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อด้วยตนเอง และพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติตามสิ่งที่ตนเองได้เลือกตัดสินใจนั้นๆ

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวถึงขั้นตอนนี้ สามารถนำแนวคิดเรื่องการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกของ Freire (1970) มาอธิบายได้คือ เมื่อคนตื่นธรรมตอบคำถาม เขาจะพยายามไม่นำเสนอความคิดเห็นหรือการตัดสินใจของตนอย่างตรงไปตรงมาในลักษณะบอกให้ทราบ แล้วให้ปฏิบัติตาม แต่เขาเลือกที่จะนำเอาสิ่งเหล่านี้ไปเข้ารหัส (Codification) คือ พัฒนาเป็นคำพูด (เป็นคำตอบ ซึ่งอาจจะเป็นการถามคำถามกลับไป) ที่กระตุ้นให้ผู้ฟังคิดหาคำตอบของตนเองและด้วยตนเอง จากนั้น เมื่อผู้ฟังได้รับสารก็จะเกิดการคิดวิพากษ์ คิดวิเคราะห์ ด้วยหลักเหตุผล และตัดสินใจในประเด็นนั้นๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งเรียกว่าเกิดการถอดรหัส (Decoding) ขึ้น โดยที่กระบวนการเข้ารหัสและการถอดรหัสนี้ จะทำให้ผู้ฟังได้เกิดการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึก (Conscientization) ขึ้นมาได้

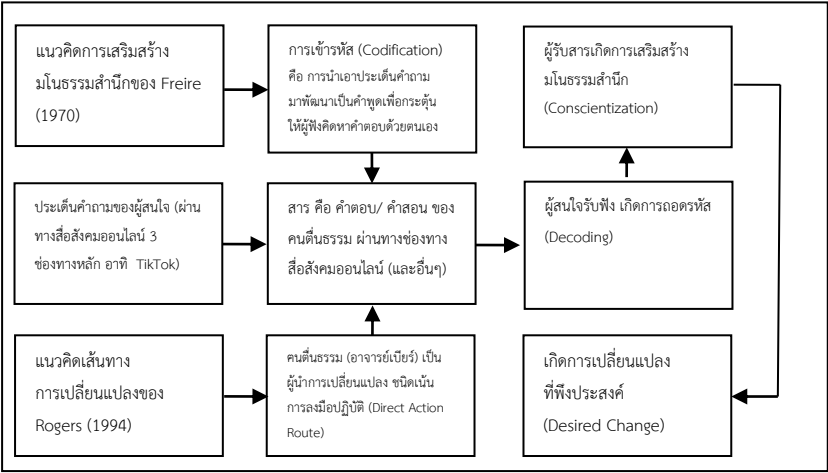

Figure 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในอีกด้านหนึ่งของปรากฏการณ์เดียวกันนี้ ก็ยังสามารถนำแนวคิดเรื่องเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของ Rogers (1994, p. 118-130) มาอธิบายและขยายความเพิ่มเติมได้ กล่าวคือ ในกรณีนี้ คนตื่นธรรมย่อมมีฐานะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) บนเส้นทางการเปลี่ยนแปลง (Route to Change) ชนิตเน้นการลงมือปฏิบัติโดยตรง (Direct

Action Route) ซึ่งเส้นทางนี้มีจุดเริ่มต้นจาก (1) สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ (Existing State) (2) จากนั้นผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะพยายามกระตุ้นความตระหนักซึ่งจะต้องเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป้าหมาย (Awareness) (3) แต่น่าเสียดายที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงบนเส้นทางประเภทนี้ ได้ข้ามขั้นตอนสำคัญไป นั่นคือการให้การศึกษาหรือการฝึกอบรมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Knowledge & Skills or Education & Training) (4) โดยมุ่งตรงไปที่การเน้นให้กลุ่มเป้าหมายได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองโดยตรง (Direct Action) (5) เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ (Desired Change) ซึ่งในอีกด้านหนึ่งของเหรียญเดียวกันนี้ ก็ยังสามารถกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ดังกล่าว ย่อมเป็นผลจากการที่กลุ่มเป้าหมาย (ผู้ฟังสื่อสังคมออนไลน์ของคนตื่นธรรม) ได้เกิดมโนธรรมสำนึกขึ้นตามแนวคิดของ Freire (1970) ที่นำมาอธิบายไว้ข้างต้นแล้วนี้ ดังมีรายละเอียดตามภาพที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีรายละเอียดของวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้คือ

1 หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือคลิปวิดีโอทัศนของคนตื่นธรรม บนแอปพลิเคชัน TikTok “ช่อง kontuenthum คนตื่นธรรม” (@kontuenthum) มีผู้ติดตาม 2.5 ล้านบัญชีผู้ใช้งาน และถูกใจ 22.2 ล้านบัญชีผู้ใช้งาน (Kontuenthum, 2024a) และแอปพลิเคชัน YouTube “ช่องคนตื่นธรรม” (@Tuen88) มีผู้ติดตาม 2.02 แสนบัญชีผู้ใช้งาน (Kontuenthum, 2024b)

2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย (1) แบบบันทึกการวิเคราะห์เนื้อหา และการตีความปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น (2) โปรแกรมคอมพิวเตอร์บนระบบปฏิบัติการวินโดวส์ อาทิ วิแอลซี เพื่อใช้เล่นคลิปวิดีโอในรูปแบบช่วงเวลา

3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแอปพลิเคชัน (1) TikTok “ช่อง kontuenthum คนตื่นธรรม” และ (2) YouTube “ช่องคนตื่นธรรม” ระหว่างวันที่ 22 มิถุนายน ถึงวันที่ 31 ตุลาคม 2567 การเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน คือ (1) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการเข้าฟังจากคลิปวิดีโอคำสอน/กิจกรรมของคนตื่นธรรม (2) วิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในคลิปวิดีโอทัศน และ (3) วิเคราะห์และตีความเนื้อหาจากตัวอย่างคลิปวิดีโอทัศนที่เป็นกรณีศึกษาของการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึก และเส้นทางการเปลี่ยนแปลง

4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ที่ปรากฏอยู่ในคลิปวิดีโอทัศนของคนที่ขึ้นธรรม และการตีความปรากฏการณ์ด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytical Induction) นอกจากนี้ ยังได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าทางด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation Technique) ตามวิธีการของ Denzin (Cited in Chantavanich, 2003, p. 129-130) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (การตีความ) กล่าวคือ ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยอีก 1 คน ได้ทำงานร่วมกันในขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการอธิบายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในการตีความข้อมูลที่ถูกค้นพบจากคลิปวิดีโอทัศน จนกระทั่งได้ความคิดเห็นที่ตรงกันในท้ายที่สุด

ผลการวิจัย

ในภาพรวมพบว่า การนำเสนอเนื้อหาของคนที่ขึ้นธรรมประกอบไปด้วย 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ (1) การใช้คำพูดที่ค่อนข้างดุเดือด รุนแรง โผงผาง และไม่เกรงใจใคร ขณะที่อยู่ในกิจกรรมการไลฟ์สดเพื่อตอบคำถามจากผู้สนใจทางบ้าน และ (2) การใช้คำพูดที่สุ่มและส่าหริ่ม ขณะที่อยู่ในกิจกรรมการบรรยายธรรม ซึ่งผลการวิจัยที่จะนำเสนอต่อไปนี้จะมุ่งไปที่ลักษณะในประการแรกเป็นสำคัญ

“ช่องคนตื่นธรรม (@kontuenthum)” บนแอปพลิเคชัน TikTok ได้ขึ้นแสดงสัญลักษณ์ “ปักหมุดแล้ว” ไว้บนคลิปวิดีโอทัศนของช่องจำนวน 3 คลิป (ข้อมูล ณ วันที่ 28 ตุลาคม 2567) นั้นย่อมแสดงได้ว่า ทั้ง 3 คลิปวิดีโอทัศนนี้ เจ้าของช่องมีความภาคภูมิใจที่จะนำเสนอให้กับผู้ที่เข้ามารับชม ซึ่งบทความนี้ได้เลือกมานำเสนอเป็นตัวอย่างไว้เพียง 2 คลิป (ตามความนิยมของผู้ที่เข้ามารับชม คือ 12.3 และ 9.5 ล้านครั้ง ตามลำดับ) คือ (1) คลิปวิดีโอทัศน “กลางคืนห้ามกวาดบ้าน” และ (2) คลิปวิดีโอทัศน “เสาไฟฟ้าหน้าบ้านผิดฮวงจุ้ย?” อย่างไรก็ตาม ตัวอย่างของคลิปวิดีโอทัศนอื่นๆ (อีก 8 ลำดับจาก 10 ลำดับแรก) ที่ได้รับความนิยมสูงสุดจากผู้สนใจ ได้แก่ (3) “ห้ามเด็ดขาด เลี่ยงเพลพระด้วยพิซซาหรือ KFC”, (4) “คนใส่บาตรไม่เคยพูด คนพูดไม่เคยใส่ !”, (5) “ทำไมต้องจัดงานศพ?”, (6) “ผู้หญิงเดินข้าม ลอดราวตากผ้าของจะเสื่อม”, (7) “มีต้นมะละกอหน้าบ้านจะเก็บเงินไม่อยู่?”, (8) “เผลอเด็กให้บรรพบุรุษ เค้าจะได้รับจริงมั้ย?”, (9) “โบราณห้ามนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก” และ (10) “บวชน้ำไฟจำเป็นหรือไม่?”

1 การวิเคราะห์ปรากฏการณ์คนตื่นธรรมกับแนวคิดการเสริมสร้างโนธรรม สำนึกและเส้นทางของการเปลี่ยนแปลง

1.1 คลิปวีดิทัศน์ “เสาไฟฟ้าบ้านผิดขงจื๊อ?” สามารถนำมาวิเคราะห์
ปรากฏการณ์ได้ว่า

(1) ขั้นตอนที่ 1 ผู้สนใจรับฟัง ได้ตั้งประเด็นคำถามซึ่งเป็นข้อสงสัยของตนในเรื่องการมีเสาไฟฟ้าอยู่หน้าบ้านว่าจะมีผลร้ายหรือไม่ ด้วยการส่งคำถามดังกล่าวผ่านทางช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ไปยังคนตื่นธรรม เพราะโดยปกติแล้วมักจะมีหมอดูส่วนหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นเป็นคำทำนายเอาไว้ว่า กรณีเช่นนี้จะทำให้เกิดเป็นผลร้ายกับบุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้านนั้น

(2) ขั้นตอนที่ 2 คนตื่นธรรมเลือกคำถามและคิดหาคำตอบ ในขั้นตอนนี้จะมีคำถามบางส่วนถูกเลือกขึ้นมาตอบ และในทางตรงกันข้ามก็จะมีคำถามอีกส่วนหนึ่งที่ไม่ได้รับการตอบ ซึ่งการพิจารณานี้เป็นไปตามการตัดสินใจของคนตื่นธรรมโดยตรง ทั้งนี้เพราะข้อความที่ส่งเข้ามา (ผ่านทางช่องทางไลฟ์สดทั้งสามแอปพลิเคชัน) จะไหลเลื่อนไปเร็วมาก เนื่องจากมีผู้สนใจรับฟัง ส่งคำถามเข้ามา และร่วมแสดงความคิดเห็นประกอบเอาไว้เป็นจำนวนมาก

(3) ขั้นตอนที่ 3 ในการตอบคำถาม คนตื่นธรรมจะใช้วิธีการคิดคำตอบของตนเองเอาไว้ก่อน แต่จะไม่ตอบออกไปแบบตรงไปตรงมา แต่จะนำไปเข้ารหัส โดยการพัฒนาเป็นคำพูดเพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังคิดหาคำตอบได้ด้วยตนเอง ในกรณีเรื่องเสาไฟฟ้าหน้าบ้านนี้ การเข้ารหัส (Coding or Codification) คือ การเปรียบเทียบตามหลักการเหตุและผลของการมีเสาไฟฟ้าที่หน้าบ้าน ซึ่งเขาได้กล่าวไว้ว่า

(ถาม: เสาไฟอยู่หน้าบ้านจะเป็นอะไรมั๊ยคะ) “เป็น มีงมีไฟฟ้าใช้..หรือมีงไม่
อยากมีไฟใช้ มีงก็ให้การไฟฟ้ามาถอดออกไป... ต่อให้มีงหา... (ฮู้)... มาแปะตามความเชื่อ...
มีงเสียดังค์ค่าโง่... กระดาษแผ่นเดียวไปแปะ มีงว่ามันจะหายเหวอ... ถ้าพลังมันสามารถดับ
ได้ด้วยกระดาษแผ่นเดียว... มีงช่วยกรุณาเอาฮู้ไปดับ(กลืนเหม็นของ-ขยายความโดยผู้วิจัย)
ชี้หมาชี้แมวให้กูหน่อย... (เสาไฟ-ขยายความโดยผู้วิจัย)มีแต่พลังงานดีคือทำให้มีงมีพัดลมใช้
หุงข้าว หุงอาหาร ชาร์ตแบตเตอรี่... มีงลองให้เค้ามารถถอดเสาไฟฟ้าออกสิ โห พลังงานดี
มาแล้ว อะ มีงไม่ต้องหุงข้าว ไม่ต้องชาร์ตแบตเตอรี่... เอามั้ยหละ โอ้วตาย มีงปัญญา
อ่อนอะไรกับเสาไฟต้นเดียว...” (Kontuenthum, 2024c)

(4) ขั้นตอนที่ 4 เมื่อผู้สนใจได้รับฟังคำตอบ ก็จะมีการถอดรหัส (Decoding) ด้วยการเปรียบเทียบภาพในจินตนาการของรหัส ผ่านกระบวนการจิตวิพากษ์ จิตวิเคราะห์ และคิดอย่างเป็นเหตุผล ได้แก่

(4.1) สถานการณ์หรือคุณประโยชน์ของการมีไฟฟ้าใช้และการไม่มีไฟฟ้าใช้

(4.2) การนำกระดาษฮั้วมาตีได้จะสามารถแก้ไขปัญหาก็ได้หรือไม่ และหากแก้ไขได้ กระดาษฮั้วก็ย่อมที่จะต้องมีความสามารถส่งออกมาแก้ไขปัญหากล้นหมื่นของการ ขยับถ่ายของสุนัขและแมวที่เลี้ยงเอาไว้ได้เช่นเดียวกัน

(4.3) การต้องสูญเสียเงินจำนวนหนึ่งสำหรับเป็นค่ากระดาษฮั้ว (จากหมอดู)

(5) ขั้นตอนที่ 5 ผู้รับฟังย่อมจะรู้ถูก รู้ผิด และสามารถเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ ถูกต้องได้ หรือนั่นก็คือการเกิดมโนธรรมสำนึกว่า เสไฟฟ้าหน้าบ้านย่อมไม่มีผลทำให้ สูญเสียพลังงานความสมดุลของผู้อยู่อาศัยภายในบ้าน (ตามที่หมอดูขงจื๊อส่วนหนึ่งได้ ทำนายเอาไว้) ในทางตรงกันข้าม มันกลับมีประโยชน์โดยตรง เพราะทำให้คนที่อาศัยอยู่ใน บ้านนั้นได้มีไฟฟ้าใช้นั่นเอง นอกจากนั้นกระดาษฮั้วย่อมไม่มีผลใดๆ สำหรับการแก้ไขปัญหานี้ได้เลย และยังทำให้ผู้ที่หลงเชื่อต้องสูญเสียเงินทองอีกด้วย

(6) ขั้นตอนที่ 6 เมื่อผู้สนใจรับฟังคลิปปิดทัศน์เกิดมโนธรรมสำนึกขึ้นมาแล้ว นั้น ก็ย่อมหมายถึง เขาเหล่านั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ (Desired Change) ใน เรื่องการมีเสไฟฟ้าหน้าบ้านได้ว่า เมื่อตนเองจะต้องตกอยู่ในสถานการณ์เช่นนี้ ควรที่จะ เลือกปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องได้อย่างไร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เขาได้ค้นพบคำตอบที่ทำให้ คลายทุกข์ลงไปได้แล้วด้วยตนเอง นอกจากนั้น การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์นี้ยังหมายถึง การขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นๆ ในทำนองเดียวกัน นั่นก็คือตนเองก็จะต้องใช้การจิตวิพากษ์ จิตวิเคราะห์ และคิดอย่างเป็นเหตุผล ในสถานการณ์ต่างๆ ที่จะต้องเลือกตัดสินใจในชีวิตจริง

1.2 คลิปปิดทัศน์ “กลางคืนห้ามกวาดบ้าน” สามารถนำมาวิเคราะห์ ปรากฏการณ์ได้ว่า

(1) ขั้นตอนที่ 1 ผู้สนใจรับฟัง ได้ตั้งประเด็นคำถามซึ่งเป็นข้อสงสัยของตน ใน เรื่องการห้ามกวาดบ้านในเวลากลางคืน เพราะจะทำให้เก็บทรัพย์สินที่หามาได้เอาไว้ไม่อยู่ จึง ส่งคำถามดังกล่าวผ่านทางช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ไปยังคนต้นธรรม เพราะประเด็นนี้ยังเป็นความเชื่อของคนกลุ่มหนึ่งในสังคมไทยปัจจุบัน

(2) ขั้นตอนที่ 2 คนต้นธรรมเลือกคำถามข้างต้น

(3) ขั้นตอนที่ 3 คนต้นธรรมคิดคำตอบของตนเองเอาไว้ก่อน แล้วจึงนำคำตอบนั้นไปเข้ารหัสโดยการพัฒนาเป็นคำพูดเพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังคิดหาคำตอบได้ด้วยตนเอง ในกรณีเรื่องกลางคืนห้ามกวาดบ้านนี้ การเข้ารหัส (Coding or Codification) คือ การเปรียบเทียบตามหลักการเหตุผล ในประเด็นการกวาดบ้านและการใช้จ่ายทรัพย์สิน ซึ่งเขาได้กล่าวไว้ว่า

(ถาม: คำบอกกล่าว ถ้ากวาดบ้านตอนกลางคืนจะเหมือนเรากวาดทรัพย์สินออกจากบ้าน) “ทรัพย์สินมีอยู่ที่ไหน อยู่ในกระเป๋ แล้วมันไปได้อย่างไร ใครเป็นคนดึงออกไป มีมึงไม่ใช่หรอ... ไม่กวาดเป็นคนดึงเงินในกระเป๋ามึงหรอ... ทรัพย์สินเราอยู่กับเรา เราจะเอาออกไปได้ คือเราไปจ่าย โอนเร็ว โอนเก่ง ล้างเก่ง ซ้อมเก่ง ไม่กวาด กวาดได้หรอ อ้าว ความเชื่อพวกนี้ มันไม่มีเหตุ ไม่มีผล แต่เราก็มั่นใจกันแปลกมัย... ใครเป็นคนจ่ายทรัพย์สิน กฎเกณฑ์นี้ มีมึงไม่ใช่หรอ คนกวาดไม่ใช่หรอ มันเรื่องเกี่ยวกับการกวาดมัย... สรุปเป็นที่การกวาดบ้านหรือเป็นที่ตัวมึง... คำบอกกล่าวกวาดบ้านแล้วจะดึงทรัพย์สินออก อ้าว แล้วมึงภูบ้านหละ ล้างจานอะ ซักผ้าอะ ล้างห้องน้ำอะ ล้างรถอะ มึงคิดว่าทรัพย์สินจะออกมัย ออก เพราะอะไร เพราะมึง เกี่ยวกับการกวาดบ้านมัย... ต่อให้มึงไปกวาดตั้งแต่ปากซอย... แล้วมึงเปิดประตูบ้านรอ แล้วกวาดเข้าไปในบ้านมึง ภูก็รับประกัน ถ้าเป็นมึง มึงก็เง็ง เพราะคนใช้ตั้งคคือมึง มันไม่เกี่ยวกับการกวาดเข้าหรือกวาดออก... แหม มันยังจะเถียงอีกนะ ว่ามันต้องกวาดเข้า ไม่ใช่กวาดออก... มึงจะไปเอาขยะ รถขยะมาจอดหน้าบ้าน แล้วเทขยะลงหน้าบ้านมึง แล้วมึงกวาดขยะจากรถขยะเข้าไปในบ้านมึง มันก็ไม่ได้ทำให้มึงรวยขึ้น มันคนละเรื่อง... แหม เดียวกระโดนนี่ตีกบาล... จะได้มีสติขึ้นมาซะที จะได้เลิกเง็ง...” (Kontuenthum, 2024d)

(4) ขั้นตอนที่ 4 เมื่อผู้สนใจได้รับฟังคำตอบ ก็จะมีการถอดรหัส (Decoding) ด้วยการเปรียบเทียบภาพในจินตนาการของรหัส ผ่านกระบวนการคิดวิพากษ์ คิดวิเคราะห์ และคิดอย่างเป็นเหตุผล ได้แก่

(4.1) การกวาดบ้านกับการใช้จ่ายทรัพย์สินมีความเกี่ยวข้องกันหรือไม่

(4.2) การกวาดบ้านด้วยการโยนเอาขยะเข้าไปในบ้าน แตกต่างไปจากการกวาดเอาขยะออกจากบ้านหรือไม่ และในอย่างแรกนี้ จะมีผลต่อการเก็บรักษาทรัพย์สินของตนเอาไว้หรือไม่

(4.3) หากทำกิจกรรมอย่างอื่นที่เกี่ยวข้องกับงานบ้าน อาทิ ภูบ้าน ล้างจาน หรือ ซักผ้า เป็นต้น จะมีผลต่อการเก็บรักษาทรัพย์สินเอาไว้ไม่ได้ เช่นเดียวกันกับความเชื่อในเรื่องการกวาดบ้าน (กวาดออกหรือกวาดในเวลากลางคืน) หรือไม่

(5) ขั้นตอนที่ 5 ผู้รับฟังเกิดมโนธรรมสำนึกว่า การกวาดบ้าน (ไม่ว่าจะเป็นการกวาดเข้าหรือกวาดออก หรือแม้แต่การกวาดบ้านในช่วงเวลาใดก็ตาม) กับการเก็บรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ เป็นคนละประเด็นกัน และสามารถสรุปได้ว่า ตนเองต่างหากที่เป็นผู้ใช้จ่ายทรัพย์สินนั้นออกไป

(6) ขั้นตอนที่ 6 เมื่อผู้สนใจรับฟังคลิป์วิดีโอที่บันทึกมโนธรรมสำนึกขึ้นมาแล้ว นั้นก็ย่อมหมายถึง เขาเหล่านั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ (Desired Change) ในความเชื่อเรื่องห้ามกวาดบ้านในช่วงเวลากลางคืนว่า ตนเองควรจะเลือกปฏิบัติต่อไปอย่างไร ควรจะรักษาความเชื่อเดิมนี้นี้ไว้หรือว่าควรจะเปลี่ยนแปลงโดยการปลดปล่อยตนเองออกมาจากความเชื่อมรดกดังกล่าวนี้ และการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์นี้ยังหมายถึงการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นๆ ด้วยเช่นเดียวกัน

จากข้อมูลข้างต้นนี้ สามารถสรุปได้ว่า การวิเคราะห์ปรากฏการณ์คนตื่นธรรมกับการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกและเส้นทางการเปลี่ยนแปลง พบว่า มี 6 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ผู้สนใจรับฟังตั้งประเด็นคำถาม (2) คนตื่นธรรมเลือกคำถาม (3) คนตื่นธรรมคิดคำตอบและนำคำตอบไปเข้ารหัส (4) ผู้สนใจรับฟังถอดรหัส (5) ผู้รับฟังเกิดมโนธรรมสำนึกขึ้น และ (6) เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์และการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นๆ

2 การวิเคราะห์ผลกระทบจากปรากฏการณ์คนตื่นธรรมต่อคนไทยที่หันมาสนใจคำสอนนี้

2.1 ลักษณะเฉพาะตัวในการนำเสนอเนื้อหาของคนตื่นธรรม จากการสังเกตพบว่า ลักษณะเฉพาะตัวของการสอนและการตอบคำถามของคนตื่นธรรม มีลักษณะดังนี้

(1) ใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ว่า “กู” สรรพนามบุรุษที่ 2 ว่า “มึง” และมักใช้สรรพนามบุรุษที่ 3 ว่า “มัน, พวกมัน” ซึ่งเขามองว่าสรรพนามเหล่านี้ มิใช่คำหยาบคายแต่อย่างใด และในทางตรงกันข้าม ยังเป็นภาษาที่สามารถสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกลุ่มผู้สนใจฟังได้อีกด้วย

(2) มีการใช้คำพูด การวิพากษ์วิจารณ์ หรือการแสดงความคิดเห็น ที่ค่อนข้างดุตัน รุนแรง โผงผาง และไม่เกรงใจใคร อาทิ “ไม่ต้องสาระแนเรื่องชาวบ้าน” เป็นต้น นอกจากนี้ บัญชีผู้ใช้งานที่ส่งคำถามอันเป็นลักษณะของความเชื่อมรดกในสังคมไทยเกือบจะทั้งหมดล้วนถูกตอบว่ากลับไปด้วยความเห็นที่ว่า หากใครเชื่อเช่นนั้นก็จะเป็ “ไอ้พวกโง่” และหากยังคงที่จะหลงเชื่อเช่นนั้นอยู่ต่อไป ก็จะสามารถแก้ไขได้ด้วย “เดี่ยวกูเอา

กระโถนตึกบาล” หรือ “เดี่ยวกูเอากะโถนตึกปาก” เพื่อจะได้ปรับเปลี่ยนความเข้าใจเสียใหม่ คือเลิกเชื่อในเรื่องมงายเข่นนั้น หรือเลิกงั้นเอง

(3) พยายามมุ่งไปสู่สัจธรรม ความจริง ด้วยการใชภาษาอย่างไม่เป็นทางการ และสะท้อนความใกล้ชิด เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ไม่ยาก

2.2 ปฏิกริยาสะท้อนกลับของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อการนำเสนอของคนต้นธรรมบนแอปพลิเคชัน TikTok จากการสังเกตพบว่า โดยส่วนใหญ่แล้วกลุ่มผู้ที่ให้ความสนใจกับแนวทางการสอนและการสอนธรรมะของคนต้นธรรม จะมีความคิดเห็นในเชิงบวกต่อเขา (ซึ่งสามารถยืนยันได้จากหลักฐานสำคัญคือจำนวนผู้ติดตาม ดังที่ได้แสดงเอาไว้แล้วข้างต้นนี้) รวมทั้งเมื่อได้รับฟังคำสอนในคลิปวิดีโอทัศน์แล้ว กลุ่มเป้าหมายได้เกิดมโนธรรมสำนึกในเรื่องนั้นๆ ขึ้นมาได้โดยทันที ยกตัวอย่างเช่น จากคลิปวิดีโอทัศน์ “เสไฟฟ้าหน้าบ้านฯ” มีผู้ที่โพสต์ความคิดเห็นไว้ อาทิ

“สบายใจละ เครียดมานาน กับเสไฟฟ้าหน้าบ้าน” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “lekurai2516”)

“ตั้งแต่ติดตามคนต้นธรรม ชีวิตเบาละเยอะเลยละ” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “Nhunook Nook”)

“ที่พูดคือถูก ความจริงทั้งนั้น” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “surdamidsatit”)

“ดูแล้วหายเครียดเลยละ” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “Supawinee”) และมีผู้มาตอบความคิดเห็นนี้ไว้ว่า “จริง หลายเรื่องเหมือนเรียกสติได้ดีเลยทีเดียว” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “arty”)

นอกจากนั้น ยังมีบัญชีผู้ใช้งานบนแอปพลิเคชัน TikTok อีกส่วนหนึ่ง ได้ออกมาทำคลิปวิดีโอทัศน์ในเชิงล้อเลียนและตลกขบขัน (Cover Show) เพื่อแสดงความสนุกสนาน เพราะเห็นด้วยกับความคิดเห็นในเรื่องเสไฟฟ้าหน้าบ้านฯ ของคนต้นธรรมในกรณีนี้ อาทิ

การนำเสนอเนื้อหาโดยใช้เสียงจากต้นฉบับของคลิปวิดีโอทัศน์ “เสไฟฟ้าหน้าบ้าน ผิดฮวงจุ้ย?” ของคนต้นธรรม และได้แสดงให้เห็นว่าบ้านของตนเองก็มีเสไฟฟ้าอยู่หน้าบ้านเช่นเดียวกัน จากนั้นเมื่อได้รับฟังเสียงจากคำสอนของคนต้นธรรมแล้ว ทำให้ตนเองเข้าใจในความเป็นจริง (เกิดมโนธรรมสำนึก) ในเรื่องนี้ จนทำให้เกิดความละอาย (ซึ่งสังเกตได้จากการแสดงสีหน้าสลด) ที่เข้าใจผิดมานาน อาทิ ในคลิปวิดีโอทัศน์ของบัญชีผู้ใช้งานคนหนึ่ง เขาได้แต่งตัวเป็นช่างไฟฟ้า และหลังจากฟังคำสอนนี้แล้ว ก็ได้เดินกลับเข้าไปในบ้าน

ของตนเอง และมุดเข้าไปที่ใต้โต๊ะ เพราะความละอายนที่เข้าใจผิดในเรื่องนี้มานาน (จากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “เรื่องเล่ากูรู”) นอกจากนั้น ยังมีบัญชีผู้ใช้งานอีกจำนวนหนึ่ง ที่ออกมาทำคลิปวีดิทัศน์ในทำนองเดียวกันนี้ คือมายืนที่ข้างเสาไฟฟ้าหน้าบ้านของตนเอง และเมื่อได้รับฟังคลิปวีดิทัศน์เสียงคำสอนฯ ต้นฉบับแล้ว ก็ทำให้เกิดความละอายน (ที่เข้าใจผิดมานาน และเกิดมโนธรรมสำนึกขึ้น) แล้วเดินด้วยสีหน้าสลด กลับเข้าไปในบ้านของตนเอง อาทิ บัญชีผู้ใช้งานชื่อ “MiKil เต้นได้ทุกที่”, “ปั่นแซ่บปั่นสุข”, และ “โปเตต้อง” เป็นต้น

2.3 แนวโน้มของการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกในเรื่องความเชื่อมงายที่กระจายออกไปสู่สังคมไทยในวงกว้าง

จากคลิปวีดิทัศน์บนแอปพลิเคชัน TikTok ที่มีผู้สนใจเข้าชมและได้แสดงความชื่นชอบด้วยการกดหัวใจ ดังที่ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างไว้ทั้ง 10 คลิป (ซึ่งเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งเท่านั้น) ซึ่งมีการเข้าชมเกินกว่า 1 ล้านครั้งขึ้นไปทุกคลิปวีดิทัศน์ และที่มากที่สุดก็เกินกว่าจำนวน 12.4 ล้านครั้ง ดังตัวอย่างคลิปวีดิทัศน์ “กลางคืนห้ามกวาดบ้าน” มีผู้เข้าชมจำนวน 12.4 ล้านครั้ง และมีผู้กดหัวใจให้จำนวนมากถึง 688,600 ครั้ง/บัญชีผู้ใช้งาน (ข้อมูล ณ วันที่ 13 พฤศจิกายน 2567)

ผลจากการวิเคราะห์เนื้อหาที่คลิปวีดิทัศน์เหล่านี้ได้พยายามนำเสนอให้กับผู้ที่สนใจรับชม พบว่า เนื้อหาทั้งหมดที่คนต้นธรรม นำเอามาทำเป็นประเด็นของคลิปวีดิทัศน์ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องความเชื่อมงายหรือความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของคนบางส่วนในสังคมไทย รวมถึงการถามหาแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมสำหรับชาวพุทธ เป็นต้น

เมื่อวิเคราะห์จากการแสดงความคิดเห็นของบัญชีผู้ใช้งานที่โพสต์ข้อความไว้ จะพบว่าคลิปวีดิทัศน์เหล่านี้ ได้ทำหน้าที่เสริมสร้างมโนธรรมสำนึกตามประเด็นต่างๆ ที่นำเสนอไว้ให้กระจายออกไปสู่สังคมไทยในวงกว้างได้ อาทิ

“จริงที่สุดเพื่อนลักลายมือเสียไป 3,900 บาท ทุกวันนี้ยังยืมเงินเราใช้อยู่เลย” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “Dear wellness” จากคลิปวีดิทัศน์ “ลักลายมือเสริมดวงการงาน การเงิน ได้จริงมั๊ย”)

“เคยมีเพื่อนสักยันต์ ลิงลม วันนั้นของขึ้น ร่วงจากต้นไม้แขนหัก” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “Tongchai chuenchom” จากคลิปวีดิทัศน์ “สักยันต์ของขึ้นมีจริงไหม”)

“ฟังคนต้นธรรมจนมูฟออนได้” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “เตยน้อยร้อยเปอร์เซ็นต์” จากคลิปวิดีโอที่ค้น “หนูเล็กกับแพนฯ”)

“ทำบุญไม่จำเป็นต้องที่วัดเสมอไปเห็นคนแก่คนเร่ร่อนข้างทาง เาน้ำขมนมไปให้ก็สบายใจแล้ว ผมก็ทำแบบนั้น” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “Oam Katkanin” จากคลิปวิดีโอที่ค้น “วัยรุ่นไม่เข้าวัดเพราะ”)

“เห็นด้วยเลยครับ รูปผู้มีพระคุณ เราระลึกถึงเสมอเวลาสวดมนต์เสร็จแล้ว มองด้วยความระลึกถึงและทบทวนความดี ทบทวนคำสอนได้” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “ยุ้ย” จากคลิปวิดีโอที่ค้น “รูปบรรพบุรุษฯ”)

“ต้องเปิดคลิปนี้ให้แม่ดูแล้ว ยายเสียไป 20 ปี แม่ไปทำบุญตลอด บอกกลัวยายไม่มีอะไรกิน” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “I’m nn Act” จากคลิปวิดีโอที่ค้น “ไม่มีเงินทำบุญฯ”)

“แม่ย่านาง คือกุศโลบายในการใช้รถ” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “MareeYa Car Shop” จากคลิปวิดีโอที่ค้น “ไหว้แม่ย่านางรถขับที่ปลอดภัยแล้วคลาด”)

“การกระทำเท่านั้น ที่เป็นเหตุและผลของการใช้ชีวิตด้วยกัน” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “Mameaw Chaeunwoo” จากคลิปวิดีโอที่ค้น “หมอดูทุกา”)

“หายแล้วค่ะ ฟังหายเลย ไม่เป็นแล้วค่ะ กรูหายเพราะอาจารย์เลย” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “Kafaim” จากคลิปวิดีโอที่ค้น “โรคซึมเศร้าฯ”)

“ขอบคุณค่ะที่ช่วยให้จิตสว่างขึ้น รู้สึกดีขึ้น เพราะรู้สึกผิดมา 30 กว่าปี มีแต่คนบอกว่าเด็กตามให้ตกต่ำ” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “dys2eroiah75” จากคลิปวิดีโอที่ค้น “ทำแท้งฯ”)

เมื่อวิเคราะห์ในภาพรวม สามารถกล่าวได้ว่า คนต้นธรรมได้ทำหน้าที่สำคัญในสังคมไทยคือ “การทำให้คนไทยตื่นขึ้น” จากความเชื่อมหาย ช่วยแก้ไขความเข้าใจผิด และการนำเสนอแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมให้กับคนไทย (ซึ่งส่วนใหญ่เน้นบิทธิพระพุทธานุภาพ) หรือกล่าวโดยรวมได้ว่า เป็นการเปิดมุมมองใหม่ของชาวไทยพุทธ โดยเน้นที่เหตุผลอย่างตรงไปตรงมา ดังตัวอย่างคำพูดที่ผู้ใช้งานบัญชีบนแอปพลิเคชัน TikTok ได้โพสต์คลิปวิดีโอที่ค้นไว้ อาทิ

“...เออ ฟังไปฟังมาก็ทำให้ใช้ชีวิตแบบง่ายขึ้นนะ ทุกคน ไม่ต้องเครียดอะไรมาก ...เป็นคนที่ดีบายธรรมะได้ถูกใจ และก็เชื่อว่าไม่ใช่ถูกใจแค่เราคนเดียว แต่ถูกใจหลายๆคนด้วย...” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “พีตึกขอรวิว”)

และตัวอย่างบัญชีผู้ใช้งานที่ระบุข้อความไว้บนคลิปวิดีโอที่ตนเองว่าคนต้นธรรม ทำให้ตนเองสามารถใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบันนี้ได้ง่ายขึ้น อาทิ บัญชีผู้ใช้งานชื่อ Krunim_Review, โอมพันพริ้อ, Kingkaw Love, Healthy DIY เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังมีหลักฐานที่สามารถยืนยันได้ว่า “คนต้นทำ ทำคนต้น” จากความเชื่อที่ไม่เป็นเหตุผลของคอนสตันท์ในสังคมไทยได้ อาทิ

“ได้ฟังอาจารย์แล้ว ใช้ชีวิตอย่างมีสติมากขึ้น ชอบคุณค่ะ” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “Aun Aun” จากคลิปวิดีโอ “โบราณห้ามถวายพิชชา หรือ KFC พระ”)

“ดีนะ ช่วยให้อ่านใจความดี” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “อติ สักกะโต” จากคลิปวิดีโอ “คนใส่บาตรไม่เคยพูด คนพูดไม่เคยใส่”)

“ตาสว่างแล้วค่ะอาจารย์” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “แม่โอบ้านนา” จากคลิปวิดีโอ “ทำไมต้องจัดงานศพ?”)

“ฟังคนต้นธรรมกระจ่างทุกปัญหา” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “ปริญา” จากคลิปวิดีโอ “ผู้หญิงเดินข้าม ลอดราวตากผ้าของจะเสื่อม”)

“ดีใจมีต้นมะละกอที่บ้าน เวลารออยากกินสะดวกสบาย ไม่ใช่เรียสเรื่องนี้เลยคะ อาจารย์” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “Vachirawit” จากคลิปวิดีโอ “มีต้นมะละกอที่บ้านจะเก็บเงินไม่อยู่?”)

“ตั้งแต่มาเจอคุณ ใช้ชีวิตง่ายขึ้นเยอะเลย” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “รุ้งรัตน์” จากคลิปวิดีโอ “เผ่างเด็กให้บรรพบุรุษ แค่ว่าได้รับจริงมั๊ย?”)

“ทุกวันนี้ก็ยังนอนหันไปทางทิศตก เพราะห้องบังคับทิศทาง ก็นอนหลับดี สบาย ไม่มีอะไร” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “Honey_Phash” จากคลิปวิดีโอ “โบราณห้ามนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก”)

“ดูแลท่านตอนท่านมีชีวิต นี่แหละ ทดแทนบุญคุณ” (ความคิดเห็นจากบัญชีผู้ใช้งานชื่อ “ติ่ม แม่แมว” จากคลิปวิดีโอ “บวชน้ำไฟจำเป็นหรือไม่?”)

อย่างไรก็ดี หลักฐานเชิงประจักษ์อีกกรณีหนึ่งที่ยืนยันได้ว่า คนต้นธรรม เป็นผู้มีอิทธิพล (Influencer) ในโลกออนไลน์ในสังคมไทยปัจจุบัน ก็คือการศึกษาได้รับรางวัล Top Social Influencer ในงาน “INFLUFEST 1st Infinite Fluence” ประจำปี 2024 ซึ่งจัดขึ้นโดยสมาคมการค้าอินฟลูเอนเซอร์ไทย (TITA) เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2567 ณ ห้างเซ็นทรัลเวสต์เกต (Spingsong-pang Channel, 2024)

2.4 ข้อจำกัดของเส้นทางการเปลี่ยนแปลงในประเภทการลงมือปฏิบัติโดยตรง (Direct Action Route) และข้อเสนอเพื่อนำไปสู่เส้นทางการเปลี่ยนแปลงแบบสมบูรณ์ (Full Route)

ด้วยแนวคิดดังปรากฏในตารางที่ 2 สามารถวิเคราะห์ได้ว่า มีเพียงกลุ่มผู้สนใจที่ไปปฏิบัติธรรมตามแนวทางของคนตื่นธรรม ซึ่งเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ (ตามที่ได้มีการนัดหมายไว้) เท่านั้น ที่ได้รับการเสริมสร้างให้เกิดการพัฒนาด้วยเส้นทางการเปลี่ยนแปลงแบบสมบูรณ์ในประเภทที่สอง คือให้กลุ่มเป้าหมายได้รับการฝึกอบรมก่อนที่จะเลือกเอาไปปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งในเส้นทางแบบนี้ สามารถคาดหวังกับการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์อย่างถาวรได้

กล่าวคือเส้นทางนี้เริ่มต้นจาก (1) สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ของกลุ่มเป้าหมาย (อาทิ ยังคงเป็นทุกข์ ยังปราศจากความเข้าใจหรือการปฏิบัติที่ถูกต้อง ยังมีปัญหาด้านสัมมาอาชีวะ ฯลฯ) จากนั้น (2) คนตื่นธรรมได้กระตุ้นความตระหนักที่จะต้องเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจจะผ่านทางสื่อโซเชียลมีเดียหรือช่องทางอื่นๆ ก็ได้ (3) เมื่อผู้สนใจพึงธรรมหรือปฏิบัติธรรมได้เดินทางมาเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการที่คนตื่นธรรมจัดให้มีขึ้น เขาก็ได้ทำหน้าที่ให้การฝึกอบรมกับกลุ่มเป้าหมาย (แต่เป็นการฝึกอบรมตามหัวข้อที่คนตื่นธรรมได้กำหนดขึ้นเอง ตามความคิดเห็นของตนเอง มิใช่ตามข้อเสนอหรือความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย) ซึ่งจะเห็นได้ว่า หัวข้อต่างๆ ที่ปรากฏมี อาทิ สาระยาธรรมหนังสือพุทธพจน์จากพระโฆษฐ์ สาระยาธรรมหนังสือพุทธประวัติจากพระโฆษฐ์ สาระยาธรรมหนังสือปัจจุสมุปาทจากพระโฆษฐ์ หรือสาระยาธรรมหนังสืออริยสัจจากพระโฆษฐ์ เป็นต้น จากนั้น (4) กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมในกิจกรรมการฝึกอบรมดังกล่าว ก็จะต้องเลือกเอาความรู้บางอย่าง ที่ได้รับการฝึกอบรมมาใช้แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนเอง แล้วจึงนำไปสู่ (5) การลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิด (6) การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ (อาทิ การพ้นทุกข์ ความเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้ง เป็นต้น) แต่อย่างไรก็ดี ด้วยเส้นทางของการเปลี่ยนแปลงแบบนี้ ก็ย่อมมีโอกาสที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบอื่น (Other Change) ได้ด้วย ดังเช่นที่ได้ถูกระบุเอาไว้แล้วตามแนวคิดของ Rogers (1994, p. 125) กล่าวคือ สำหรับกรณีนี้ ย่อมจะมีกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมการฝึกอบรมบางท่าน ที่ยังไม่สามารถพ้นทุกข์ไปได้ ก็ย่อมเป็นเรื่องธรรมดา ทั้งนี้ก็อาจจะเป็นด้วยว่า เพราะเขาเหล่านั้น ยังไม่สามารถที่จะเลือกดึงเอาความรู้ ทักษะ และความเข้าใจที่จำเป็นซึ่งได้รับการฝึกอบรม (โดยทั่วไป) มาใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตของตนเองได้อย่างตรงจุดตรงประเด็น ก็ได้

เช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงยืนยันได้ว่าด้วยเส้นทางของการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ อาจเกิดได้ทั้ง การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ และการเปลี่ยนแปลงแบบอื่น ตามที่ Rogers (1994, p. 125) ได้สรุปเป็นหลักการของแนวคิดนี้เอาไว้แล้ว

อย่างไรก็ดี สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมการฝึกอบรมโดยผ่านทางช่องทางออนไลน์ด้วยการไลฟ์สดบนแอปพลิเคชันหลักทั้งสามช่องทาง คือ TikTok Live, YouTube Live, และ Facebook Live ก็น่าจะได้รับผลลัพธ์เช่นเดียวกันกับที่ได้ นำเสนอการวิเคราะห์ไว้แล้วข้างต้นนี้ ในขณะที่กลุ่มเป้าหมายที่สนใจอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งได้เข้าไปรับชมคลิปวิดีโอที่ค้นบันทึกภาพกิจกรรมย้อนหลังผ่านช่องทาง YouTube Channel (“ช่องคนตื่นธรรม” @Tuen88) ก็ย่อมจะมีผลลัพธ์ที่คล้ายคลึงกันนี้ด้วย เพียงแต่ปราศจากการมีส่วนร่วม อาทิ การถาม-ตอบแบบต่อหน้าหรือโดยทันที (Interactive) เท่านั้น

อนึ่ง ผลจากการวิเคราะห์ปรากฏการณ์คนตื่นธรรม ที่เผยแพร่ผลงานโดยผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์หลัก รวมทั้งกิจกรรมที่ผู้ให้ความสนใจเข้าร่วมการฝึกอบรมด้วยตนเอง พบว่า ไม่สอดคล้องกับเส้นทางของการเปลี่ยนแปลงแบบสมบูรณ์ ในประเภทที่หนึ่ง คือ เส้นทางที่ให้กลุ่มเป้าหมายได้ตัดสินใจก่อนการฝึกอบรม และประเภทที่สาม คือ เส้นทางที่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบพลวัตร

2.5 แนวโน้มของการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกในด้านการเมืองการปกครอง และข้อเสนอของผู้วิจัย

การเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกของกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ของคนตื่นธรรมดังที่นำเสนอมาข้างต้นนี้ สามารถกระทำได้เพียงแค่นี้ประเด็นด้านความเชื่อมหายในสังคมไทย ศาสนา และความเป็นชาวพุทธที่ดี (ด้วยการปฏิบัติเพื่อมุ่งไปสู่มรรคผลนิพพาน) เท่านั้น แต่ยังไม่สามารถก้าวข้ามพรมแดนไปจนถึงการกระตุ้นความตระหนักรู้เพื่อการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกทางด้านการเมืองการปกครองในสังคมการเมืองไทยได้เลย

อย่างไรก็ดี ก็ยังคงมีเพียงพื้นที่ของประเด็นที่คนตื่นธรรมสามารถแตะเข้าไปสู่พรมแดนของการบริหารจัดการของภาคราชการได้บ้างในบางจุด ได้แก่ (1) ความพยายามในการกระตุ้นความตระหนักรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของแพทย์ (โดยเฉพาะในโรงพยาบาลของรัฐ) ที่จะต้องมุ่งมั่นกับการให้บริการกับผู้ป่วย มิใช่จะใช้เวลาอยู่ในโลกสังคมออนไลน์เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะบนแอปพลิเคชัน TikTok ดังเช่นคลิปวิดีโอตัวอย่างของช่อง four_nutnicha ได้นำมาร่วมแสดงซ้ำ (Cover Show) เอาไว้ โดยอาศัยเสียงเดิมจาก

ต้นฉบับของคนต้นธรรมที่ว่า “...หมอกก็หัดทำงานกันซะบ้างเถอะ กูแนะนำนะ มาอยู่ ป่วนเปียน ป่วนเปียนกันอยู่ในดึกตอกเนี่ยะ เฮ้ย ทำงานกันซะบ้างนะหมอ คนไข้มีงี้แหละหลุดออกมามากายมหาศาลเต็มประเทศไปหมดละนี่ พวกมึงก็มาอดูกันอยู่ในดึกตอกนี่ ไม่คิดจะชวนขวายเป็นงานทำการกันบ้างเลย...” ซึ่งในประเด็นนี้ ก็เป็นที่น่าสังเกตได้ว่า มีกลุ่มแพทย์ส่วนหนึ่งที่มีได้โกรธเคืองใดๆ กับคนต้นธรรม และยังได้มาทำคัลลิวิตีที่คนได้ตอบเขาแบบสนุกสนาน ดังเช่นในช่องที่กล่าวถึงไว้ข้างต้นนี้ (2) การให้บริการของบุคลากรทางการแพทย์ อาทิ พยาบาลในโรงพยาบาลของรัฐ ที่ควรจะให้บริการด้วยมิตรจิตมิตรใจ มิใช่การใส่อารมณ์กับคนไข้ และ (3) การให้บริการของหน่วยงานราชการกับประชาชน ที่ควรให้บริการด้วยความสุภาพอ่อนโยน

ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ในด้านการเมือง การปกครองของไทยว่า คนต้นธรรมสามารถเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกได้เพียงแค่ประเด็นทางด้านสังคมและวัฒนธรรม (โดยเฉพาะในเรื่องความเชื่อความศรัทธาและการปฏิบัติตนในฐานะพุทธบริษัทที่ดี) และเศรษฐกิจเป็นบางส่วน (อาทิ สอนในเรื่องสัมมาอาชีวะ) เท่านั้น แต่ยังไม่สามารถนำเสนอประเด็นทางการเมืองการปกครองได้เลย และหากในอนาคตจะมีผู้ใดสามารถทำหน้าที่เป็น “คนต้นธรรมทางการเมือง” ได้ ในวันนั้นการเมืองการปกครองของไทยก็จะสามารถก้าวไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ โดยเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบได้แก่กันเสียทีเดียว

การอภิปรายผล

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ยังไม่เคยมีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคนต้นธรรมในทางวิชาการอย่างเป็นทางการมาก่อน ดังนั้นการวิจัยนี้จึงเป็นครั้งแรกที่มีการศึกษาเรื่องราวของคนต้นธรรมในลักษณะของผลงานทางวิชาการ นอกจากนั้น จากผลของการวิจัยที่พบว่าวิธีการสอนของคนต้นธรรมสอดคล้องกับแนวทางการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกของ Freire (1970) ซึ่งใช้วิธีการสอนด้วยเทคนิคการเข้ารหัสและการถอดรหัส จึงยืนยันได้ว่าวิธีการสอนเช่นนี้สามารถทำให้กลุ่มเป้าหมายพัฒนามโนธรรมสำนึกขึ้นมาได้จริง ล้วนสอดคล้องกับผลการวิจัยที่กระทำกับกลุ่มเป้าหมายในประเทศไทย อาทิ Phowungprasit (2005), Sookjaroen (2008), Thuraworn (2009) และ Phowungprasit & Chongchit (2023) เป็นต้น และผลการวิจัยในต่างประเทศ อาทิ Liu (2012) และ Cassity (2016) เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ควรกล่าวเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า ข้อถกเถียงทางวิชาการในประเด็นสำคัญที่ Phowungprasit & Chongchit (2023, p. 553; p. 560-561) ได้เคยค้นพบและยืนยันไว้แล้วว่า การสอนเรื่องการคิดให้กับกลุ่มเป้าหมายโดยอาศัยเทคนิควิธีการของ Freire (1970) นั้น การใช้กระบวนการของการเข้ารหัสและการถอดรหัสเพียงแค่ครั้งเดียว ก็เพียงพอแล้ว ไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องใช้กระบวนการดังกล่าวถึง 2 ครั้ง ตามแนวทางทฤษฎีของ Freire ซึ่งผลของการศึกษาในครั้งนี้ ก็ได้ค้นพบคำตอบแบบเดียวกันนี้ นั่นก็คือ คนต้นธรรมได้ใช้การเข้ารหัสและถอดรหัสเพียงแค่ครั้งเดียวเท่านั้น ก็สามารถทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดมโนธรรมสำนึกขึ้นมาได้

นอกจากนั้น ผลของการวิจัยที่ค้นพบว่า เส้นทางของการเปลี่ยนแปลงแบบชั่วคราว ที่เน้นเพียงการกระตุ้นความตระหนักรู้ แต่มิได้ให้การศึกษาหรือการฝึกอบรม จะไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนและถาวรได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Rogers (1994, p. 122-124) ที่ได้นำเสนอไว้ว่า การศึกษาและการฝึกอบรมถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของกิจกรรมการพัฒนาทุกประเภท ด้วยเหตุที่ว่าหากปราศจากสิ่งนี้แล้ว การกระทำทั้งหมดที่ผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงหรือนักพัฒนาได้ดำเนินการไปก็ล้วนไม่มีประสิทธิผล ในขณะที่ระบบการศึกษาโดยปกติ (ที่เน้นการอ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น) จะไม่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายที่เป็นเรื่องเฉพาะเหล่านี้ได้ ดังนั้นการวางแผนกิจกรรมต่างๆ เพื่อช่วยให้กลุ่มเป้าหมายสามารถเพิ่มความรู้ ทักษะ และความเข้าใจ รวมทั้งการกระตุ้นความตระหนักรู้เพื่อพัฒนาทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมด้วย จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

จากผลของการวิจัยที่ค้นพบว่า เส้นทางแบบสมบูรณ์ในประเภทที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายได้รับการฝึกอบรมก่อนที่จะเลือกเอาไปปฏิบัติด้วยตนเอง (Late Decision-making in the Development Route) อาจจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งแบบที่พึงประสงค์ (Desired Change) และการเปลี่ยนแปลงแบบอื่น (Other Change) ได้ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่าในแบบหลังนี้ อาจเกิดจากผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้ให้การศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายแบบครบวงจร (หรือตามความคิดเห็นของตนเองเป็นสำคัญ) แต่ (1) สิ่งนั้นๆ ก็อาจจะไม่ตรงกับความต้องการจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย หรือ (2) กลุ่มเป้าหมายไม่สามารถเลือกเอาความรู้ที่สอดคล้องกับปัญหาตามสภาวะการณ์ของตนเองไปใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม จากนั้นเมื่อกลุ่มเป้าหมายได้ลงมือปฏิบัติแล้ว จึงไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ ขึ้น จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบอื่น (Other Change) ได้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การ

จัดกิจกรรมใดๆ ให้กับกลุ่มเป้าหมายควรพิจารณาที่ความต้องการจำเป็น อันเป็นช่องว่างระหว่างสภาวะการณ์ในปัจจุบันนี้กับเป้าหมายแห่งการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ ดังเช่นที่ Kettner et.al. (2013, p. 15) ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการศึกษาความต้องการจำเป็นนี้ไว้ กล่าวคือ ให้กลุ่มเป้าหมายได้ตัดสินใจว่าสิ่งใดสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของเขา (Felt Need) เพราะหากคำนึงถึงแต่เพียงความคิดเห็นของผู้จัด (Ascribed Need) ก็อาจจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบอื่นซึ่งไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ดังที่กล่าวถึงไว้ข้างต้นนี้

อย่างไรก็ดี จากผลของการวิจัยที่ค้นพบว่า วิธีการของคนต้นธรรมใช้ได้กับประเด็นในเรื่องความเชื่อมหายในสังคมไทยเท่านั้น แต่กลับก้าวข้ามไปสู่ประเด็นในเรื่องทางการเมืองการปกครองได้เพียงแค่เล็กน้อยเท่านั้น อาจอธิบายได้ว่าเป้าหมายหลักของคนต้นธรรมก็คือการเผยแพร่ธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตนเองได้ทดลองปฏิบัติแล้ว และพบกับความจริงที่ว่า วิธีการเช่นนี้สามารถทำได้ับทุกช่วงได้ อย่างไรก็ดี ผลจากการศึกษาก็พบแนวโน้มที่ดีว่า คนต้นธรรมพยายามใช้เทคนิคของตนเองเพื่อก้าวข้ามจากบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยไปสู่บริบททางการเมืองการปกครองไทยด้วย อาทิ จากคลิป์วิดีโอที่ว่าแพทย์ พยาบาล หรือข้าราชการบางส่วน ดังนั้น จึงยืนยันได้ว่าเทคนิควิธีการเช่นนี้สามารถใช้ให้เกิดเป็นประโยชน์ได้ตามแนวคิดของ Freire (1970) ที่ว่าจะทำให้กลุ่มเป้าหมายหลุดพ้นจากพันธนาการไปสู่การปลดปล่อยให้เป็นอิสระได้ในท้ายที่สุด และสอดคล้องกับแนวคิดของ Rogers (1994, p. 102-103) ที่ได้นำเสนอไว้ว่า หากพิจารณาตามแนวทางของสำนักทฤษฎีทางความคิดสำหรับการพัฒนา ในกลุ่มทฤษฎีการกีดกันให้ออกไป (Exclusion Theories) แล้ว ปัญหาเรื่องการกดขี่ (ทั้งในทางอำนาจ ความเชื่อ ฯลฯ) สามารถแก้ไขได้ด้วยปฏิบัติการทางสังคม (Social Action) เพื่อมุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์คือการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ (Liberation) ได้ในท้ายที่สุด อย่างไรก็ดี ต่อประเด็นคำถามที่ว่า เหตุใดบุคคลทั้ง 3 กลุ่มข้างต้นนี้ แม้จะถูกคนต้นธรรมดำเนิน แต่กลับมิได้แสดงความโกรธเคืองใดๆ สะท้อนกลับ และในทางตรงกันข้ามยังมีกลุ่มแพทย์และพยาบาลส่วนหนึ่งออกมาทำคลิป์วิดีโอเคลื่อนไหวในแนวขบขัน (Cover Show) อีกด้วย และนี่ก็อาจเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสรรค์คนต้นธรรมในทางการเมืองในอนาคตก็เป็นไปได้

ในการอภิปรายท้ายที่สุดนี้ ข้อถกเถียงทางวิชาการในประเด็นสำคัญตามแนวคิดทฤษฎีของ Rogers (1994) คือ เขาให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้กับกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา โดยถึงกับกล่าวว่าสิ่งนี้ถือเป็นหัวใจ

สำคัญของทุกๆ ตัวแบบแห่งการพัฒนา (Development Model) แต่ต่อมา Rogers (1994, p. 224) กลับสร้างความสับสนให้กับนักวิชาการและนักพัฒนาด้วยข้อสรุปใหม่ที่ว่า “หัวใจของกระบวนการพัฒนามีใช้การเสริมสร้างพลังอำนาจ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทัศนคติและพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย” ตามที่ Macdonald (1993, p. 98) ได้เคยวิเคราะห์และนำเสนอไว้อย่างชัดเจนแล้ว สำหรับข้อถกเถียงประเด็นนี้ ผลของการวิจัยในครั้งนี้ยืนยันได้ว่า ปรากฏการณ์คนตื่นธรรมมุ่งไปที่การปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายที่ยังคงมีความเชื่อฝังใจในสังคมไทย ให้เกิดการตื่นรู้หรือเกิดมโนธรรมสำนึกขึ้น ซึ่งวิธีการที่คนตื่นธรรมนำมาใช้ น่าจะขัดแย้งกับหลักการของการเสริมสร้างพลังอำนาจ เพราะเขากลับใช้เทคนิคการสร้างสรรคคำพูดหรือคำสอนให้มีลักษณะที่ดูดี รุนแรง โผงผาง และไม่เกรงใจใคร ซึ่งลักษณะเช่นนี้น่าจะเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับการเสริมสร้างพลังอำนาจ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ผลของการวิจัยในครั้งนี้สนับสนุนข้อถกเถียงทางวิชาการเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีของ Rogers ในประการหลังคือ หัวใจสำคัญของการพัฒนาคือการเน้นการเปลี่ยนแปลงที่ทัศนคติและพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ นั่นเอง

บทสรุป

ปรากฏการณ์คนตื่นธรรมสามารถเสริมสร้างมโนธรรมสำนึก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือในเรื่องการแก้ไขและปรับเปลี่ยนความเชื่อฝังใจ ให้เกิดขึ้นได้กับกลุ่มเป้าหมายคือผู้สนใจที่เข้ามาชมคลิปวิดีโอทัศนบนแอปพลิเคชันในโลกออนไลน์ที่สำคัญทั้งสามช่องทางในปัจจุบันคือ TikTok, YouTube และ Facebook เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ ผลจากการวิเคราะห์ปรากฏการณ์นี้ พบว่ามีขั้นตอนสำคัญ 6 ขั้นตอนได้แก่ (1) ผู้สนใจรับฟังตั้งประเด็นคำถาม (2) คนตื่นธรรมเลือกคำถาม (3) คนตื่นธรรมคิดคำตอบและนำไปเข้ารหัส (4) ผู้สนใจรับฟังถอดรหัส (5) ผู้รับฟังเกิดมโนธรรมสำนึกขึ้น และ (6) เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์และการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า ปรากฏการณ์คนตื่นธรรม มีชุดความคิดหลักคือการไม่เหยียดติด กล่าวคือแม้เขาจะมองว่าความเชื่อเรื่องเสาไฟฟ้าที่หน้าบ้านตามหลักการของศาสตร์ฮวงจุ้ยจัดเป็นความเชื่อฝังใจ แต่ความเชื่อถือนี้นักอาจจะไม่ใช่สิ่งที่ผิดไปเสียทั้งหมดก็ได้ (อาทิ ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ได้แก่ ฮองกง ไต้หวัน หรือสิงคโปร์ เป็นต้น ก็ยังคงมีชุดความคิดเช่นนี้อยู่) เพราะโดยปกติแล้ว การมีเสาไฟฟ้าที่หน้าบ้านย่อมจะกีดขวางเส้นทางสัญจร ทำให้ขัด

เคื่องสายตา หรืออาจจะเกิดอุบัติเหตุบางอย่างขึ้นได้ ดังนั้น เสาไฟก็อาจจะเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ก็เป็นไปได้ ซึ่งหากเป็นคนที่มีความรู้ทางเศรษฐกิติ ก็คงจะไม่น่าเป็นปัญหาใดๆ หากจะยอมเสียค่าใช้จ่ายให้การไฟฟ้ามาย้ายเสาไฟดังกล่าวออกไป

จากการวิเคราะห์ผลกระทบที่มีต่อคนไทย พบว่า มีผู้ให้ความสนใจติดตามรับชมคลิปวิดีโอของคนตื่นธรรมในระดับมากกว่า 12.4 ล้านครั้ง จาก (ตัวอย่าง) คลิปวิดีโอที่ “กลางคืนห้ามกวาดบ้าน” (ข้อมูล ณ วันที่ 13 พฤศจิกายน 2567) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดก็พบว่า การนำเสนอเนื้อหาในคลิปวิดีโอของคนตื่นธรรม มีลักษณะที่มุ่งไปสู่ สัจธรรม ความจริง ด้วยการใช้อย่างไม่เป็นทางการ ดุดัน รุนแรง โผงผาง และไม่เกรงใจใคร จนทำให้เกิดเป็นปฏิกิริยาสะท้อนกลับของกลุ่มเป้าหมาย คือการเกิดมโนธรรมสำนึกขึ้น ดังวลีเด็ดที่ปรากฏ คือ “ธรรมะที่แท้จริง ไม่มีค่าปลอมประโลมใจ”

วิธีการสอนด้วยการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกของคนตื่นธรรม สามารถทำลายความเชื่อมมาย ให้คนรู้จักที่จะใช้การคิดวิพากษ์ คิดวิเคราะห์ และคิดอย่างเป็นเหตุผล (ซึ่งเขาใช้คำเรียกอยู่เสมอว่า “ทุกอย่างที่เกิดขึ้น มันขึ้นอยู่กับเหตุและปัจจัย”) กับสภาวะการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนเอง จนมีแนวโน้มที่การต่อต้านและปฏิเสธความเชื่อมมาย เช่นนี้ จะกระจายออกไปสู่สังคมไทยในวงกว้างได้ อันเห็นได้จากหลักฐานในเชิงประจักษ์จากช่องทางการแสดงความคิดเห็นของคลิปวิดีโอต่างๆ ที่นำลงเผยแพร่อยู่ในปัจจุบัน จนกล่าวได้ว่า “คนตื่นธรรม ทำคนตื่น” คือตื่นขึ้นจากความหลงผิด ด้วยการเกิดมโนธรรมสำนึกขึ้นนั่นเอง

อย่างไรก็ดี การวิจัยนี้ ได้ค้นพบข้อจำกัดของปรากฏการณ์คนตื่นธรรม นั่นก็คือ เมื่อวิเคราะห์ตามแนวคิดเรื่องเส้นทางการเปลี่ยนแปลง ก็พบว่าคนตื่นธรรมได้พยายามก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ของกลุ่มเป้าหมายขึ้น แต่วิธีการที่เขานำมาใช้ ก็เป็นเพียงเส้นทางแบบชั่วคราว (Partial Route) ในประเภทเส้นทางแบบลงมือปฏิบัติโดยตรง (Direct Action Route) เท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อวิเคราะห์จากผู้รับชมเพียงคลิปวิดีโอที่ตัดสั้นๆ บนแอปพลิเคชัน TikTok แล้ว ก็สามารถพิจารณาได้ว่า ด้วยวิธีการเช่นนี้ แม้กลุ่มเป้าหมายจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้โดยทันที แต่ก็ยังไม่มีความยั่งยืน คงทนถาวร แต่ประการใด ในทางตรงกันข้าม เส้นทางของการเปลี่ยนแปลงแบบสมบูรณ์ (Full Route to Development) ซึ่งมีอยู่ 6 ขั้นตอน จะสามารถเข้ามาเติมเต็มสิ่งนี้ได้ นั่นก็คือจะต้องมีโครงการให้การศึกษาหรือการฝึกอบรม (Education and Training of Adult) เพิ่มเติมให้กับผู้ที่ให้ความสนใจด้วย ซึ่งในประเด็นที่กล่าวถึงอยู่นี้ แม้ว่าคนตื่นธรรมจะได้

พยายามจัดให้มีขึ้นแล้วก็ตาม แต่เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบในเรื่องจำนวนคนแล้ว ก็ยังถือว่าน้อยมากๆ นอกจากนั้นเส้นทางแบบสมบูรณ์ในประเภทที่ให้กลุ่มเป้าหมายได้รับการฝึกอบรมก่อนที่จะเลือกเอาไปปฏิบัติด้วยตนเอง (Late Decision-making in the Development Route) ซึ่งเขาได้เลือกใช้อยู่กับญาติธรรมผู้สนใจปฏิบัติธรรมตามแนวทางของเขาในปัจจุบันนี้ (มีกำหนดการตามที่นัดหมาย) ก็ยังคงมีข้อจำกัดอยู่ที่ มิได้มีหลักประกันว่าจะสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ (Desired Change) ขึ้นได้ทั้งหมด เพราะด้วยเส้นทางประเภทนี้ ก็อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบอื่น (Other Change) นั่นก็คือ ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงแต่ไม่พึงประสงค์ขึ้นมาได้เช่นกัน

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอว่า คนต้นธรรมควรที่จะเลือกใช้เส้นทางในประเภทให้กลุ่มเป้าหมายได้ตัดสินใจเลือกก่อนการฝึกอบรม (Early Decision-making in the Development Route) นั่นก็คือ เส้นทางแบบสมบูรณ์ประเภทนี้ จะสลับลำดับขั้นตอนที่ 3 และ 4 – โปรดดูตารางที่ 2 ประกอบ) กล่าวคือ จะเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายได้ตัดสินใจเลือกประเด็นปัญหาในชีวิตของตนเองขึ้นมาก่อน จากนั้นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงจึงให้การฝึกอบรมไปตามประเด็นหัวข้อที่กลุ่มเป้าหมายได้ตัดสินใจเลือกมาแล้ว ซึ่งด้วยเส้นทางแบบนี้เท่านั้น จึงจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ได้อย่างสมบูรณ์แบบกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คนต้นธรรมจะต้องแยกญาติธรรมออกตามประเภทของประเด็นปัญหาในชีวิตของเขาก่อนเป็นกลุ่มย่อย แล้วจึงให้การฝึกอบรมด้วยธรรมะในหัวข้อ/ประเด็นที่เหมาะสมตามกลุ่มย่อยนี้ จึงจะสามารถรับประกันได้ว่าจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้ว คนต้นธรรมอาจจะต้องพัฒนาหรือสร้างธรรมทายาทขึ้นในอนาคต เพื่อให้มาทำหน้าที่แทนตนเองได้กับกลุ่มญาติธรรมที่มีลักษณะแตกต่างและหลากหลายกันไปเช่นนี้

ในประการสุดท้าย ผู้วิจัยได้ค้นพบว่า เนื้อหาที่คนต้นธรรมมุ่งนำมาสอนเพื่อให้เกิดมโนธรรมสำนึกขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายเกือบจะทั้งหมด ล้วนแล้วแต่เป็นประเด็นในเรื่องทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ การต่อต้านและปฏิเสธความเชื่อมหายในสังคมไทย ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน และแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเหมาะสมสำหรับชาวพุทธ นอกจากนั้น ยังพบประเด็นทางด้านเศรษฐกิจอีกเพียงเล็กน้อย คือการเลี้ยงชีพชอบ เท่านั้น ในขณะที่ประเด็นสำคัญทางด้านการเมืองการปกครองและระบบราชการ พบเพียงแค่หัวข้อการกระตุ้นให้แพทย์ (“เอาเวลาไปรักษาคนไข้...อย่ามัวมาป่วยนอนๆ อยู่แต่

ใน TikTok นี้แหละ”) พยาบาล (“ให้ทำหน้าที่ทำให้ยิ้มแย้มแจ่มใสในการให้บริการกับคนไข้หน่อย”) ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ อีกทั้งให้ข้าราชการที่ต้องให้บริการส่วนหน้ากับประชาชนโดยตรง ควรให้บริการด้วยความสุภาพอ่อนโยน เป็นต้น ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอว่า ถึงเวลาแล้วที่สังคมการเมืองไทยจะต้องมี “คนต้นธรรมทางการเมือง” เพื่อมาทำหน้าที่สร้างสรรค์ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบให้เกิดขึ้นให้ได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ ยังมีข้อจำกัดบางประการในการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้อาทิ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการตีความปรากฏการณ์คนต้นธรรมด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แบบอุปนัยจากข้อมูลและสารสนเทศที่ปรากฏอยู่บนแอปพลิเคชันในโลกออนไลน์เท่านั้น มิได้มีการปะทะสังสรรค์ (Interaction) โดยตรงกับหน่วยที่ใช้ในการศึกษา ทั้งตัวของคนต้นธรรม (อาจารย์เปียร์) และกลุ่มคนไทยที่หันมาสนใจคำสอนนี้ทั้งบนโลกออนไลน์ (ที่เก็บรวบรวมข้อมูลมาได้) และกลุ่มคนที่เข้าร่วมอบรมปฏิบัติธรรมตามแนวทางของคนต้นธรรม ทำให้ต้องยอมรับในเบื้องต้นว่า ข้อมูลที่ปรากฏอาจจะถูกคัดกรองแล้วจากเจ้าของช่อง (อาทิ TikTok) อีกทั้งข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในช่องการแสดงความคิดเห็น ก็อาจจะมีโอกาสที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันได้ ทั้งนี้เพราะผู้ที่ไม่เห็นด้วยหรือไม่ชื่นชอบ ก็มักจะไม่เข้ามาเยี่ยมชม (หรืออาจจะเข้ามาชม แต่ก็สงวนความคิดเห็นของตนไว้ ด้วยเกรงว่าจะถูกกลุ่มคนที่ให้การสนับสนุน โด่ดตอบกลับมาอย่างรุนแรงได้ หรือเรียกว่า “ถูกทัวร์ลง”) ดังนั้น ด้วยข้อจำกัดข้างต้น ผู้วิจัยจึงยอมรับว่างานวิจัยนี้ ยังคงมีอีกหลากหลายประเด็นที่ไม่สามารถฉายให้เห็นภาพปรากฏการณ์คนต้นธรรมได้อย่างชัดเจนเพียงพอ และต้องการการค้นหาคำตอบเพิ่มเติม อาทิ

1) เงื่อนไขของการเกิดมโนธรรมสำนึกเมื่อได้สัมผัสกับคำสอนของคนต้นธรรม จะมีความคงเส้นคงวาหรือไม่ และ/หรือ มีความสัมพันธ์ใดกับหลักเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึก

2) ลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนไทยที่หันมาสนใจคำสอนของคนต้นธรรมเป็นอย่างไร อาทิ ฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา เพศ วัย รวมทั้งการมีประสบการณ์เฉพาะในด้านต่างๆ

3) ประเด็นปฏิบัติต่อคนต้นธรรม รวมถึงประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ ความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิตของคนไทย วิกฤตศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา มีผลอย่างไรต่อปรากฏการณ์คนต้นธรรม

4) เนื่องจากข้อจำกัดของการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังที่นำเสนอไว้ข้างต้นนี้ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป จึงควรเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างลึก หรือการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมกับหน่วยที่ใช้ในการศึกษา เพื่อให้สามารถเข้าถึง “เรื่องเล่าตามกระบวนการคิด” สำหรับการเสริมสร้างมโนธรรมสำนึกตามปรากฏการณ์คนตื่นธรรม ได้อย่างถูกต้องแม่นยำยิ่งขึ้น

References

- Cassity, R. (2016). *Conscientization through the context of a book club: Adults' experiences of consciousness-raising*.
<https://newprairiepress.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1043&context=aerc>
- Chantavanich, S. (2003). *Qualitative research methodology* [in Thai].
Chulalongkorn University Press.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Penguin Education.
- Hone-Krasae. (2024a, October 4). *Hone-Krasae Channel on YouTube* [in Thai]. <https://www.youtube.com/@honekrasaeofficial>
- Hone-Krasae. (2024b, October 8). *Hone-Krasae's recording tape episode 1774* [in Thai]. https://www.youtube.com/watch?v=-ed2B_kJSoM
- Kettner, P. M., Moroney, R. M., & Martin, L. L. (2013). *Designing and managing programs: An effectiveness-based approach*. Sage.
- Khaosod Online. (2024, October 6). *Get to know Acharn Beer, a Dharma enlightenment man, a fierce Dhamma talker* [in Thai].
https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_9446499
- Komchadluek Online. (2024, November 1). *Open the bibliography and get to know Achan Beer, a Dhamma enlightenment man, a hardcore Dhamma talker* [in Thai].
<https://www.komchadluek.net/entertainment/588272>
- Kontuenthum Channel. (2024a, November 2). *Kontuenthum Channel on TikTok* [in Thai]. <https://www.tiktok.com/@kontuenthum>
- Kontuenthum Channel. (2024b, November 2). *Kontuenthum Channel on YouTube* [in Thai]. <https://www.youtube.com/@Tuen88/videos>

- Kontuenthum Channel. (2024c, October 28). *Is the electric pole in front of the house bad Feng Shui? A video clip of Kontuenthum Channel on TikTok* [in Thai].
<https://www.tiktok.com/@kontuenthum/video/7382213787257933064>
- Kontuenthum Channel. (2024d, October 28). *Do not sweep the house at night: A video clip of Kontuenthum Channel on TikTok* [in Thai].
<https://www.tiktok.com/@kontuenthum/video/7384386580955417874>
- Liu, K. (2012). *Conscientization and the cultivation of conscience* (Doctoral dissertation, University of Canterbury). <https://ir.canterbury.ac.nz/>
- McDonald, J. (1993). Book reviews of *Adults learning for development* by Alan Rogers. *Community Development Journal*, 28(1), 98.
<https://academic.oup.com/cdj/article-abstract/28/1/98/301212>
- Naewna Online. (2024, October 4). *Revealing the history of Achan Beer, a Dharma enlightenment man who teaches Dharma in a hardcore style, FC for more than 1.8 million people* [in Thai].
<https://www.naewna.com/likesara/833504>
- Naksing, P. (2022). *The faith industry: The survival and adaptation of beliefs in modern society* [in Thai].
<https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/384>
- Phowungprasit, P. (2005). *A non-formal education programme development in accordance with Paulo Freire and Patrick G. Boyle's concepts for enhancing knowledge, attitude and conscientization for promoting local elections for the Thai Karen voters* [Doctoral dissertation, Chulalongkorn University]. [in Thai].
- Phowungprasit, P., & Chongchit, Y. (2023). Analysis on projects of conscientization in accordance with exclusion-based approaches and CCPR model. *Humanities, Arts and Social Sciences Studies*, 23(3), 553–566.
- Rogers, A. (1994). *Adult learning for development*. Cassell Education.

- Samukkethum, S. (2023). *Community empowerment and sustainable development* [in Thai]. NIDA Press.
- Sookjaroen, C. (2008). *Development of a non-formal education program to enhance conscientization related to the natural disaster for the youth living on the islands in the Gulf of Thailand* [Doctoral dissertation, Chulalongkorn University]. [in Thai].
- Spingsong-pang Channel. (2024, November 2). *The minute Achan Beer received the award: A video clip of Springsong-pang Channel on TikTok* [in Thai].
https://www.tiktok.com/@springsong._.pang/video/7422283628941479176
- Tejadhammo, P. (2017). *A study of awakening in Buddhism* [Master's thesis, Mahachulalongkornrajavidyalaya University]. [in Thai].
- Thuraworn, T. (2009). *Development of a learning process model to enhance self-awareness in family hygienic practices for illiterate Karen women in Chiangmai highland communities* [Doctoral dissertation, Chulalongkorn University]. [in Thai].